

ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

ΤΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΔΙΑΒΡΕΨΑΝΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ.

ΥΠΟ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Ν. ΓΟΥΔΑ

Διδάκτορος τῆς Ιατρικῆς, ἰκπότου τοῦ τάγματος
τοῦ ἁγίου Στανισλάου, μέλους διαφόρων ἐπιστημονικῶν
καὶ φιλανθρωπικῶν ἐταιριῶν.

ΤΟΜΟΣ Β'.

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ,

Τοῦ ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐκδόσει, τῇ γενομένη ἐν Παρισίοις τῷ 1867,
βραβευθέντος.

(Παρά τῇ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς ἀριθ. 4.)

1870

ΕΥΓΕΝΙΟΣ Ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ.

Τὸ ἐπώνυμον Βούλγαρις δὲν εἶναι σπάνιον ἐν Ἑλλάδι, τούναντίον μάλιστα ὁ πρόην μὲν ἱερεὺς, νῦν δὲ Ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου, Νικόλαος Κατραμῆς βεβαιοῖ, ὅτι μόνον « ἐν Ζακύνθῳ ὑπῆρχον τρεῖς οἰκογένειαι Βολγάρων, ἐξ ὧν ἡ μὲν εἶχεν ἐνορίαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναλήψεως· ἄλλη δ', εἰς τὴν Ἀγίαν Αἰκατερίνην τῶν Σιναϊτῶν· καὶ ἡ τρίτη, εἰς τὸν ναὸν τῆς Φανερωμένης. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς τρίτης ἔλκει τὸ γένος καὶ ὁ Εὐγένιος.» (1).

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον οἱ γράψαντες περὶ Εὐγενίου διεφώνουν περὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, πολλοὶ μάλιστα ῥητῶς ἀπεφάνθησαν ὅτι ὁ διάσημος οὗτος ἀνὴρ ἦτο Κερκυραῖος· ἤδη ὅμως παρὰ πάντων ὁμολογεῖται, ὅτι ἐγεννήθη μὲν ἐν Κερκύρα τῷ 1716, ἀλλ' ὁ πατὴρ αὐτοῦ Π. Βούλγαρις κατήγετο ἐκ Ζακύνθου, ὅπου ἦτον ἐγκατεστημένος, καὶ ἀνῆκεν, ὡς εἶπομεν, εἰς τὴν οἰκογένειαν τῆς ἐνορίας τῆς Φανερωμένης· εἰς δὲ τὴν Κέρκυραν πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀπέλθει, ἵνα διασωθῇ ὑπὸ τῶν ἐπαπειλούντων τότε καὶ πολλὰς ἄλλας χώρας τῆς

---

(1) Ἰδὲ νέας Πανδώρας τόμ. Ε'. σελ. 90.

Ἐπτανησίου πόλιτείας Τούρκων. Ἐκεῖ δὲ, δεξιωθείς ὑπὸ τοῦ γενικοῦ προβλεπτοῦ τῆς θαλάσσης Ἐνετοῦ Λορεδάνου, ἔγημε τὴν Ἰωαννίταν Παραμυθιώτου, ἐξ ἧς ἐτέχθη καὶ ὁ Εὐγένιος, ὀνομασθεὶς τὸ πρῶτον Ἐλευθέριος διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν.

Συνήθεια ὑπάρχει παρὰ ταῖς χριστιαναῖς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἂν διακινδυνεύσωσι τι ἐπὶ τῆς ἐγκυμοσύνης αὐτῶν, νὰ ἐπικαλῶνται τὴν προστασίαν τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου· εὐχονται δὲ, ἂν διασωθῶσι, νὰ ὀνομάσωσι τὸ τέχθῆν Ἐλευθέριον ἢ Ἐλευθερίαν πρὸς τιμὴν τοῦ εἰσακούσαντος τῶν δεήσεων αὐτῶν Ἁγίου Ἐλευθερίου, εἰς ὃν ἀποδίδουσι τὴν ἐκ τοῦ κινδύνου διάσωσιν. Καθ' ἣν δ' ἐπόχην ἡ Ἰωαννίτα Πέτρου Βούλγαρι ἠγκυμόνει τὸν Εὐγένιον, εἰ Τούρκοι ἐπολιόρκουν τὴν Κέρκυραν. Ἀπεκρούσθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου Ἐνετοῦ φρουράρχου Σαλεμβούργου, καὶ παθόντες μεγάλας ζημίας, διέλυσαν τὴν πολιορκίαν ἀκριβῶς τὴν 11/23 Αὐγούστου 1716, ἡμέραν δηλαδή, καθ' ἣν ἐγεννήθη καὶ ὁ Εὐγένιος. (1).

Καὶ τὰ μὲν τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας γράμματα ἐσιδάχθη ὁ Ἐλευθέριος ἐν μέρει μὲν ἐν Ζακύνθῳ, ὅπου μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ κινδύνου εἶχεν ἐπιστρέψει ὁ πατὴρ αὐτοῦ, παρὰ τῷ Ἀντωνίῳ Κατηφόρῳ, διαπρέποντι τότε κατὰ τὸν Κύριον Καλλιγᾶν εἰς παντοδαπὰς γνώσεις (2) ἐν μέρει δὲ, παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ Καβά-

(1) Ἴδὲ τὰς περὶ τούτου λεπτομερείας ἐν τῷ Biographie de l'Archivèque Eugène Bulgari par André Papadopoulos Vretos Athènes 1860 pag. 1 — XXVII καὶ Τουρκακρατουμένη Ἑλλάδι ὑπὸ Κωνσταντίου Σάβα Ἀθήναις 1866 σελ. 447.

(2) Ἴδὲ νέες Πανδώρης τομ. Ε. σελ. 90.

δία. Ἐκ νεαρᾶς δὲ ἡλικίας ἔδειξε κλίσιν τινα ν' ἀσπασθῆ τὸ τοῦ μοναχοῦ ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα, ἀλλὰ τοῦτο ἀντέκειτο πρὸς τὰς ἐφέσεις ἀκλήρου τινὸς καὶ πλουσίου πρὸς πατρός θείου του, καλουμένου Ἀλουϊσίου. Ὅθεν οὗτος μὲν ἐσκέπτετο ν' ἀρραβωνίσῃ ἐνωρίτατα τὸν μικρὸν αὐτοῦ ἀνεψιὸν, ἵνα διαικωνίσῃ διὰ κληρονόμων τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα· ὁ δὲ Ἐλευθέριος ἀντέτεινε, προφασιζόμενος ὅτε μὲν τὴν νεαρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν, ἀλλοτε δὲ τὴν εἰς τὸν μονάζοντα βίον κλίσιν του. Ἐπιμένοντος δὲ τοῦ Ἀλουϊσίου, ὁ Ἐλευθέριος ἠναγκάσθη πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλων νὰ μεταβῆ εἰς Ἄρταν παρά τινι Ἀθανασίῳ, οὗτινος καὶ μνεΐαν ποιεῖται ἐν τῇ λογικῇ του (1). ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα δὲν διέμεινεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ Ἐλευθέριος διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν.

« Ὁ τότε μητροπολίτης Ἄρτης, λέγει ὁ Γεώργιος
 » Αἰνιᾶν, καταδικάσας ἱερέα τινὰ ἀδίκως εἰς μακρὰν
 » ἀργίαν τῶν ἱερατικῶν χρεῶν, ἠρνεῖτο τὴν συγχώρη-
 » σιν εἰς τὸν δυστυχῆ, καίτοι κολλάκις καὶ ὑπὸ πολ-
 » λῶν προκρίτων τῆς πόλεως Ἄρτης εἰς τοῦτο παρα-
 » κληθεῖς· ἀλλὰ τελευταῖον ἀπελπισθεὶς, λαβὼν ἰσως
 » καὶ παρά τινος συμβουλήν, ἀπεφάσισεν ἵνα προσδρά-
 » μῃ εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, καὶ ἀναφέρων τὰ
 » παρὰ τοῦ ἀρχιερέως εἰς αὐτὸν πραχθέντα, ζητήσῃ
 » παρ' ἐκείνης τὴν ἐκ τῆς ποινῆς ταύτης ἀπαλλαγὴν.
 » Κατέφυγε λοιπὸν εἰς τὸν νέον μαθητὴν Ἐλευθέριον,
 » ὡς ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους μαθητὰς ἐπαινούμενον,
 » παρακαλῶν μετὰ θερμῶν δακρῶν, ἵνα συντάξῃ τὴν πρὸς

(1) Ἴδὲ Λογικὴν ὑπὸ Εὐγενίου Βουλγάρως ἐν Λειψία τῆς Σαξωνίας 4766 σελ. 42.

» τὴν σύνοδον τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας ἀναφορὰν αὐ-
 » τοῦ· ὁ δὲ Εὐγένιος, ἀκούσας δεινοπαθοῦντα τὸν ἱερέα,
 » καὶ κινήθεις εἰς συμπάθειαν, συνέταξε τοσοῦτον οἰκ-
 » τρὰν ἐνταυτῷ καὶ γλαφυρὰν ἀναφορὰν, καὶ με-
 » σαύτην δεινότητα λόγου, ὥστε ὄχι μόνον ἐπεισε τὴν
 » σύνοδον εἰς βοήθειαν τοῦ ἱερέως, ἀλλ' ἐκίνησεν αὐ-
 » τὴν καὶ εἰς περιέργειαν, ἵνα μάθῃ τὸν συντάξαντα.
 » Ὅτεν γράψας ὁ Πατριάρχης εἰς τὸν μητροπολίτην
 » Ἀρτίης περὶ ἀπαλλάξεως τοῦ ἱερέως τῆς ἐπικειμένης
 » αὐτῷ παινῆς, ἐρώτησεν αὐτὸν καὶ περὶ τοῦ τίς ἄρα
 » ἦτον ὁ συντάξας τὴν περὶ τοῦ ἱερέως ἀναφορὰν· ὁ δὲ
 » ἀρχιερεὺς, λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν, προσεκάλεσε μὲν τὸν
 » ἱερέα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν συγχώρησιν, ἡρώτα δὲ
 » ἐπιμόνως περὶ τοῦ συντάξαντος τὴν ἀναφορὰν, ἀλλ'
 » ὁ ἱερεὺς ἐδέχθη εὐγνωμόνως τὴν συγχώρησιν, παραι-
 » τεῖτο δὲ ἐκ παντός τρόπου τὴν ἐξήγησιν τοῦ ζητου-
 » μένου μυστηρίου, ἕως ὅτου λαβὼν ὑποσχέσεις, ὅτι
 » δὲν πρόκειται βλάβη τις εἰς τὸν γράψαντα, ὠμολό-
 » γησε τὸ ὄνομα τοῦ Εὐγενίου, διὰ τὸ ὅποιον εἶπε τινὰ
 » παράπονα ὁ μητροπολίτης εἰς τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ
 » Ἀθανάσιον. Τοῦτο μαθὼν ὁ Εὐγένιος, καὶ δυσαρέ-
 » στως διατεθεὶς, ἀνεχώρησεν εἰς Ἰωάννινα.» (1).

Ἐνταῦθα δὲ ἐσχολάρχει τότε ὁ Βαλλάνος Βασιλόπου-
 » λος « ἀνὴρ ἐν πολλοῖς ἄλλοις δοκιμώτατος καὶ ἐν τοῖς
 » μαθηματικοῖς ἀριστεύων κατὰ τὸν Κωνσταντῖνον Σά-
 » θαν. » (2) καὶ ἠκροάσατο μετὰ ζήλου πάντων τῶν

(1) Ἰδὲ Συλλογὴν ἀνεκδότων συγγραμμάτων Εὐγενίου Βουλγάρως ὑπὸ Γ. Αἰλιάνου. 1838. σελ. 14. — 16.

(2) Ἰδὲ Κ. Σάθης Νεοελληνικῆς φιλολογίας σελ. 519.

ἐκεῖ διδασκομένων τότε μαθημάτων· τυχῶν δ' ἐνταῦθα εὐνοϊκῆς εὐκαιρίας, προχειρίζεται ἱεροδιάκονος, μετονομασθεὶς Εὐγένιος.

Περίεργον δὲ εἶναι ὅτι ὁ ἄλλως ἀξιότιμος Ἀνδρέας Βρετὸς θεωρεῖ τὸν Εὐγένιον ὡς μαθητὴν Μεθοδίου τοῦ Ἀνθρακίτου, ῥητῶς μάλιστα λέγει, ὅτι κατέστη ὁ εὐνοούμενος μαθητὴς τοῦ Ἀνθρακίτου (1). Ἀλλ' ὁ Ἀνθρακίτης κατὰ τὸν Σάθαν «περὶ τὸ ἔτος 1715» ἐπανελθὼν ἐδίδαξεν ἐν Ἰωαννίνοις, εἶτα προσκληθεὶς εἰς Καστορίαν προέστη τῆς ἐκεῖ σχολῆς. Ἐντεῦθεν «προσκληθεὶς, μετέβη εἰς Σιατίσταν καὶ εὐδοκίμως διδάξας ἐπανῆλθεν εἰς Ἰωάννινα καὶ ἀνέλαβε τὴν σχολαρχίαν, ἣν διετήρησε μέχρι τοῦ 1723 τῆ ἡλικία ἧδη «προβεβηκῶς.» (2). Ἄρα ὁ Εὐγένιος ἑξαετῆς ἢ μόλις ἑπταετῆς ὢν, ὅτε παρητήθη ὁ Ἀνθρακίτης, δὲν ἠδύνατο νὰ χρηματίσῃ μαθητὴς του.

Μόλις μαθὼν τὴν εἰδησιν τῆς χειροτονίας τοῦ Εὐγενίου ὁ θεῖός του Ἀλουΐσιος, τὸ μὲν πρῶτον ἐγεινεν ἑξαλλος ὑπὸ θυμοῦ, νομίζων ὅτι ὁ Εὐγένιος, ὡς κληρικὸς καὶ μάλιστα μοναχός, δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ διαιωπίσῃ τὰ οἰκογενειακὸν αὐτοῦ ὄνομα· ἔπειτα ὁμῶς, συνελθὼν, καὶ εἰς εὐσεβεστέρας τραπεὶς διαθέσεις, ἐπιθυμήσας δηλαδὴ ν' ἀκούῃ καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μνημόνευομένου ἐν τῷ ναῷ τῆς Φανερωμένης ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ Εὐγενίου, ἐκίνησε πάντα λίθον διὰ νὰ πείσῃ τοῦτον νὰ μεταβῆ εἰς Ζάκυνθον καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ τὸ τοῦ ἑφημερίου

(1) Ἰδὲ Biographie d' Archivèque Eugène Bulgari page III.

(2) Ἰδὲ Νεοελληνικῆς φιλολογίας Κ. Σάθα σελ. 435.

τῆς ἐνορίας Φανερωμένης ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπητεῖτο διατύπωσις τις, εἰς ἣν δὲν συγκατετέθη νὰ ὑποβληθῇ ὁ Εὐγένιος. Κατὰ τὰ παρὰ τοῖς Ζακυνθίοις εἰθισμένα πᾶς ὁ θέλων νὰ διορισθῇ ἐφημέριος, ὀφείλει νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς ἐν τῇ ἐνορίᾳ του καὶ νὰ ἐκλεχθῇ ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ διετίαν, ἀλλ' ὁ Εὐγένιος, ἀποκρούσας εὐγενῶς καὶ τὴν ψηφοφορίαν ταύτην, ἐπανῆλθεν εἰς Ἰωάννινα.

Οἱ δὲ Ἰωαννῖται, οἱ ἐπὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν διακρίθენტες καὶ πρωτοβουλίαν ὑπὲρ αὐτῶν λαμβάνοντες, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ διδώσιν ἔκτοτε τί ἡδύνατο νὰ κατασταθῇ εἰς τὸ μέλλον ὁ Εὐγένιος, εἰ ἐτύγχανε τακτικωτέρας τινὸς καὶ ἐπιμελεστέρας σπουδῆς. Ὅθεν, τῇ προτροπῇ καὶ τοῖς ἀναλώμασιν αὐτῶν, ὁ νέος ἱεροδιάκονος μετέβη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παταύιας πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του. Ἐνταῦθα ὁ Εὐγένιος δὲν ἐβράδυνε νὰ γείνη ἐντελῶς κάτοχος τῆς Λατινικῆς, τῆς Ἰταλικῆς, τῆς Γαλλικῆς, καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς μάλιστα γλώσσης πρὸς μεγάλην ἐκπληξιν καὶ εὐχαρίστησιν τῶν καθηγητῶν του· ἀμέσως δ' ἔπειτα ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θεολογίας. Συνήθειαν δ' εἶχεν ἔκτοτε κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν νὰ ἐκκλησιάζηται ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐν Ἑνετίᾳ. Ἄς μὴ λησμονήσωμεν δὲ, ὅτι αἱ ἀποστάσεις τότε ἦσαν πραγματικαὶ καὶ δὲν εἶχον συντμηθῆ ἐκπληκτικῶς διὰ τοῦ ἀτμοῦ, ὅπως σήμερον, καὶ ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἀπέχει οὐκ ὀλίγας λεύγας ἢ ὥρας ἐκ Παταύιας. Ἄλλ' ὁ Εὐγένιος ἔκτοτε, φαίνεται, ἰερόηρμοζεν εἰς ἑαυτὸν τὸ «μὴ κατοκνεῖ μακρὰν ὁδὸν πορεύεσθαι πρὸς τοὺς»
 » διδάσκειν τι χρήσιμον ἐπαγγελιομένους. » οὐδ' ὠμοίαζε

τούς κληρικούς εκείνους, οἵτινες καὶ ὑπὸ τῆς ὄψεως τῶν ἔχοντες ἐνίοτε τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου, βαρύνονται νὰ προσέλθωσιν ἐν αὐτῷ, ἢ ἀπερχόμενοι διακρίνονται μόνον διὰ τῆς ἀφασίας τῶν, καὶ οὕτ' ἐνθυμοῦνται, ὅτι οἱ κληρικοὶ ὀφείλουσι πανταχοῦ καὶ πάντοτε νὰ διδάσκωσι, καὶ ἐπὶ πετρῶν καὶ ἐπὶ ἀκανθῶν καὶ ἐπὶ τριβόλων πίπτει ὁ σπόρος τῆς διδασκαλίας αὐτῶν.

Ὁ Εὐγένιος λοιπὸν δὲν ὠμοίαζε τούτους, ἀλλ' ἀπὸ ὀρθροῦ βαθέως παρευρίσκειτο κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν ἐν τῷ ἐν Ἐνετίᾳ οἴκῳ τοῦ Κυρίου· ἐν μιᾷ δὲ τῶν Κυριακῶν ἐπελήφθη νὰ ἐξηγήσῃ τὸ Εὐαγγέλιον· ἡ δ' εὐγλωττία του ἐνθουσίασεν εἰς τοσοῦτον τοὺς δύο ἀγαδέλφους Ἰωαννίτας Μαρούτση, τὸ ἐμπόριον τότε μετερχομένους ἐν Ἐνετίᾳ, ὥστε ἀμέσως τῷ πρότειναν νὰ ἐπανέλθῃ, εἰάν θέλῃ, εἰς Ἰωάννινα καὶ ν' ἀναδεχθῇ τὴν γυμνασιαρχίαν τοῦ ἐκεῖ δι' ἐξόδων τῶν συσταθησομένου γυμνασίου. Τοιαύτη πρότασις, γενομένη τῷ 1742, πᾶς τις ἐννοεῖ εὐκόλως, ὅτι κατέθελξε τὴν φιλοπάτριδα καὶ εὐγενῆ ψυχὴν τοῦ Εὐγενίου.

Ἀλλ' ὅσον ἀρεστὴ ἦτον αὕτη εἰς τε τὸν νέον ἱεροδιάκονον καὶ εἰς τοὺς φιλοπάτριδας Μαρούτση, τοσοῦτον ἀπήρεσε, φαίνεται, εἰς τὸν θεῖον Ἀλουΐσιον, ὅστις, ἅμα μαθὼν τὴν τε ἐπιστροφὴν τοῦ μικροῦ αὐτοῦ ἀνεψιοῦ Εὐγενίου εἰς Ἰωάννινα καὶ τὴν γενομένην μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν Μαρούτση συμφωνίαν, προσεκάλεσε τὸν συμβολαιογράφον καὶ συνέταξε κωδύκελον τῆς προγενεστέρως διαθήκης του, καθ' ἣν κληρονόμον καθίστα τὸν Εὐγένιον, ἀλλὰ κατὰ τὸν κωδύκελον τοῦτον κληρονόμος ὠρίζετο ἕτερος αὐτοῦ ἀνεψιός, ὁ Ἰωάννης Βούλγαρις· περὶ δὲ τοῦ Εὐγενίου εἰρωνικῶς ὤρισε τὰ

ἐξῆς· « Ἄκυρῶν τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ μου ἀφαρῶντα τὸν
 » λογιώτατον ἱεροδιάκονον Εὐγένιον, ἅτινα δύναται
 » οὗτος νὰ μάθῃ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς διαθήκης
 » μου, ἀκυρῶν, λέγω, ταῦτα περὶ αὐτοῦ, ἐπειδὴ δύνα-
 » ται οὗτος ἤδη νὰ ζήσῃ ἀνέτως ὡς ἄνθρωπος τῶν
 » γραμμάτων διὰ τῆς μισθοδοσίας του ἐν Ἰωαννίνοις,
 » καθιστῶ κληρονόμον μου τὸν Ἰωάννην Βούλγα-
 » ριν. » (1).

Ἄλλ' ὁ Εὐγένιος εὐτυχῶς δὲν ἦτο ἐκ τῆς τάξεως
 ἐκείνων, οἵτινες προσδοκῶσι νὰ ζήσωσιν ἐκ κληρονο-
 μιῶν καὶ τῆς οὕτω δὴ λεγομένης ἀμεριμνομεριμνοσύνης.

Μόλις γενόμενος γυμνασιάρχης, προσεῖλχυσεν εἰς τὸ
 Γυμνάσιον πληθὺν νέων, πανταχόθεν σπευδόντων ν' ἀ-
 κούσωσι τῶν σοφῶν διδασκαλιῶν του. Ἐν Ἰωαννίνοις
 δὲ ὑπῆρχεν ἔκτοτε καὶ ἕτερον Γυμνάσιον τὸ τοῦ Γκού-
 μα, συσταθὲν, ὡσπερ καὶ ἀλλαγῶν εἶδομεν, (2) κατὰ τὸ
 1670. Ἐν τῷ Γυμνασίῳ τούτῳ ἐδίδασκεν ὁ Μπαλάνος
 Βασιλόπουλος, ὅστις, καίτοι ἀγαθὸς ἀνὴρ τυγχάνων,
 ἦτο ὅμως πολὺ προσηλωμένος εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς δι-
 δασκαλίας σύστημα καὶ ἀπέδιδεν εἰς ἑαυτὸν μείζονα
 τοῦ δέοντος ἀξίαν. Οὗτος εἶναι ὁ κηρύξας δημοσίᾳ ὅτι
 ἔλυσε πολλὰ δύσλυτα μαθηματικὰ ζητήματα καὶ δὴ
 καὶ τὸν τετραγωνισμόν τοῦ κύκλου, νομίζομεν. Τοιαύ-
 τὴν λοιπὸν ἔχων περὶ ἑαυτοῦ δοξασίαν ὁ Μπαλάνος
 Βασιλόπουλος, δὲν ἠδύνατο καὶ νὰ μὴ φθονῇ τὴν περι-

(1) Ἰδὲ Biographie de l' Archivèque Eugène Bulgari par André
 Papadopoulos Vretos pag V—Vi.

(2) Ἰδὲ Βίοι Παράλληλοι τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος
 διαπρεψάντων ἀνδρῶν τόμ. α'. σελ. μδ'. προλεγ.

στοιχίασαν τὸν Εὐγένιον εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τοῦ σταδίου του δόξαν. Τὸ προχειρότερον δ' ἐν τοιαύταις περιστάσεσι πρὸς συκοφαντίαν ὄπλον ἦτο τὸ ἀφορῶν τὴν εὐσέβειαν. « Καλὸς μὲν εἶναι ὁ Εὐγένιος, » ἐκήρυττον οἱ ὄπαδοι τοῦ Μπαλάνου, « ἀλλ' εἶναι ἄθεος. » Οὗτος δὲ, ἵνα ἀφοπλίση τοὺς ἀντιπάλους του, πρὸς τοῖς λοιποῖς μαθήμασιν, ἅπερ ἐδίδασκε καθ' ἐκάστην ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας, ἀνεδέχθη καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς θεολογίας. Θὰ φανῆ ἴσως παράδοξον εἰς τινὰς τῶν σημερινῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν, ὅτι εἰς καὶ μόνος, ὁ Εὐγένιος, ἐδίδασκε τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν κατὰ τοὺς νεωτέρους γραμματιστάς· τὴν φιλοσοφίαν, τὴν μεταφυσικὴν, τὴν ἀστρονομίαν καὶ τέλος τὴν θεολογίαν. Ἄλλ' ἄς μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ διδάσκαλοι δὲν ἐδίδασκον, θέτοντες ἐπὶ τράπεζαν τὸ ὠρολόγιον, οὔτε προσήρχοντο εἰς τὴν διδασκαλικὴν ἑδραν ἐν τέταρτον μετὰ τὴν ὠρισμένην ὥραν, καὶ οὔτε ἀπήρχοντο ἐν τέταρτον πρὸ αὐτῆς· ἡμεῖς αὐτοὶ ἐνθυμούμεθα, ὅτι ὁ ἀείμνηστος ἡμῶν διδάσκαλος Γεώργιος Κρανᾶς ἤρχιζε νὰ διδάσκη, ἅμα ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου, διώρθωνε δὲ πολλάκις τὰς ἐξηγήσεις τῶν μαθητῶν ἢ μὲ τὸ φῶς τῆς σελήνης ἢ μὲ δᾶδας καὶ λύχνον· καὶ σπανιώτατα διέκοπτεν ἐπὶ ἡμίσειαν ἢ τὸ πολὺ ἐπὶ μίαν ὥραν τὴν ἐργασίαν, καὶ ἐπὶ τῆς διακοπῆς δὲ ταύτης δὲν ἀπήρχετο τοῦ σχολείου, ἵνα ἔμπορευθῆ, ἀλλ' ἢ ἀνεπαύετο ἐπὶ τῆς διδασκαλικῆς ἑδρας, ἢ ἐμελέτα τὰ μετ' ὀλίγον διδαχθησόμενα μαθήματα. Οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐδίδασκον, ἵνα ὠφελῶσι παρέβλεπον δὲ καθ' ὀλοκληρίαν τὴν ἰδίαν αὐτῶν ὠφέλειαν. Πολλοὶ μάλιστα προσήνεγκον ὀλοκαύτωμα τοῦ ζήλου

των οὐ μόνον τὴν ὑγείαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν των ἠγνόουν δὲ καθ' ὀλοκληρίαν, ἢ σπανιώτατα ἔλεγον τὸ σήμερον συνεχῶς ἀκουόμενον « ὁ τῷ κατὰ δουλεύων ἐκ τοῦ καοῦ τραφήσεται. »

Ἀλλὰ καίτοι τοιοῦτος ὢν ὁ Εὐγένιος καὶ τοσαῦτα διδάσκων, ἐπὶ τέλους ὁμῶς ἀηδειάσας τὰς μηχανουργίας, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ. Τῷ δὲ 1750 προσεκλήθη εἰς Κοζάνην, ἵνα ἀναδεχθῆ τὴν γυμνασιαρχίαν τοῦ κατὰ μίμησιν τῶν Ἰωαννιτῶν συσταθέντος ἐκεῖ τότε Γυμνασίου. Καὶ ἐν τῇ νῆα δὲ ταύτῃ διδασκαλικῇ ἔδρα δὲν ἐβράδυνεν ὁ Εὐγένιος νὰ περιστοιχισθῆ ὑπὸ τσαύτης δόξης, ὅση ἦτο ἱκανὴ νὰ προσηλώσῃ ἐπ' αὐτοῦ τὴν προσοχὴν τῆς Μεγάλῃς ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, ἣτις προσεκάλεσεν αὐτὸν ν' ἀναδεχθῆ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Ἄθῳ συστανομένου τότε Γυμνασίου.

Ὁ Εὐγένιος ἀνεδέχθη μετὰ χαρᾶς τὴν πρότασιν, καὶ ἀφοῦ ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκανόνισεν ἐκεῖ τὰ τῆς θέσεώς του, μετέβη κατὰ τὸ 1754 εἰς Ἄθων. Ἐνταῦθα δὲ μόλις παρῆλθον ὀλίγαι ἡμέραι ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων καὶ συνηθροίσθησαν διακόσιοι περίπου λογάδες μαθηταί, ἀμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ προκοπῇ καὶ ἐπιδόσει. Κατὰ τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμφωνηθέντα, ὁ Εὐγένιος, ἐπιφορτισμένος ὢν καὶ μὲ ἄλλα διδασκαλικά καθήκοντα, ὑπεσχέθη νὰ διδάσκῃ δύο μόνον μαθήματα καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἀλλ' οὗτος παραβὰς κατὰ τοῦτο μόνον τὴν συμφωνίαν, ἐδίδασκε τρία καὶ τέσσαρα.

Βάσκανος ὁμῶς δαίμων δὲν ἐβράδυνε νὰ στήσῃ καὶ ἐν τῇ περιλαλήτῳ τότε γενομένῃ Ἄθωνιάδι σχολῇ τὰς

παγίδας του πρὸς καταστροφὴν αὐτῆς. Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Εὐγένιος ἐδιπλασίαζε καὶ ἐτριπλασίαζε τοὺς ἀγῶνας, ἵνα κατασταθῇ ὠφέλιμος εἰς τοὺς μαθητάς, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐδαπάνη καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ κωφοῦ βαλαντίου του χρήματα, ἵνα ἐπαρκῆ εἰς πάσας τὰς ἀνάγκας αὐτῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν πολλοὶ τούτων διενυκτέρευον, ἵνα καρπωθῶσιν ὅσον ἔνεστι πλειότερον ἐκ τῶν σοφῶν διδασκαλιῶν τοῦ ἀκαμάτου Καθηγητοῦ των, αἴφνης διεγείρονται ἐν τῇ σχολῇ ταραχαὶ καὶ ῥαδιουργίαι, ἐπαπειλοῦσαι καὶ ξυλοκοπήματα κατὰ τοῦ γυμνασιάρχου. Ἐπικαλεῖται δ' οὗτος τὴν προστασίαν τῶν Ἐφόρων· νουθετεῖ ἐπανειλημμένως τοὺς ἀτακτοῦντας μαθητάς· ἐπιπλήττει τοὺς πρωταιτίους· ἀναγκάζεται μάλιστα νὰ καταφύγῃ ἅπαξ καὶ εἰς τὸ βάρβαρον τοῦ ῥαβδισμού μέσον, ἵνα ἐπαναφέρῃ τὴν ἡσυχίαν καὶ προλάβῃ τὴν τῆς σχολῆς διάλυσιν· ἀλλὰ τὰ πάντα εἰς μάτην. Τὸ κακὸν εἶχεν ἀλλαχοῦ καὶ οὐχὶ ἐν τῷ Ἄθῳ τὰς ρίζας του.

« Ὁ Αὐτὸς Πατριάρχης Κύριλλος ὁ ἕκτος, κατὰ τὸν »
 « Ἀνδρέαν Παπαδόπουλον Βρετὸν, ὁ ὑποχρεώσας τρό- »
 « πον τινὰ τὸν Εὐγένιον νὰ δεχθῇ τὴν γυμνασιαρχίαν »
 « τοῦ Ἄθῳ, μόλις καταβάς τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου »
 « καὶ ἰδὼν ὅτι τόπος διαμονῆς αὐτοῦ ὠρίσθη διὰ φερ- »
 « μανίου ὁ Ἄθως, ἐξύφανε σύμπαν τὸ δρᾶμα τοῦτο κατὰ »
 « τοῦ Γυμνασιάρχου. Ἡ ἀφιξίς του ἐνταῦθα ἔδωκε τὸ »
 « σημεῖον τῆς ἀπειθείας μεταξύ τῶν μαθητῶν. Τοῦτο δὲ »
 « ἠνάγκασε τὸν Εὐγένιον ν' ἀποσυρθῇ τοῦ Γυμνασίου »
 « καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν τῶν Ἰβήρων Μονήν, τὴν ἐ- »
 « χουσάν προνόμιά τινα, ἵνα ἀποφύγῃ τὸ διαταχθὲν ὑπ' »
 « αὐτοῦ τοῦ πρώην Πατριάρχου ξυλοκόπημα. Ὁ Πατρι- »
 « ἀρχης ἀκολούθως εἴτε μεταμελούμενος, εἴτε θέλων

» νὰ δικαιολογήσῃ τὴν διαγωγὴν του, ἐζήτησε παρὰ τοῦ
» Εὐγενίου τὸν λόγον τῆς δραπετεύσεως αὐτοῦ» (1),
οὗτος δ' ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς :

« Οὐδεὶς νόμος, Παναγιώτατε δέσποτα, κύριέ μου κύριε Κύριλ-
» λε, οὔτε θεῖος, οὔτε ἀνθρώπινος κατακρίνει ποτέ τινα ἀνεξετά-
» στως· ἀλλ' οἱ νόμοι δίδουν εἰς μὲν τὸν κρίνοντα τὸ χρέος νὰ
» ἐξετάζῃ, εἰς δὲ τὸν κρινόμενον τὴν ἄδειαν νὰ ἀπολογῆται,
» ὥστε καὶ κατ' αὐτὴν τὴν συντέλειαν, ὅταν μέλλῃ νὰ γένη ἡ
» παγκόσμιος ἐκείνη κρίσις, μ' ὅλον ὅπου οὔτε ὁ κριτὴς χρειά-
» ζεται ἔρευναν, οὔτε ὁ πταίστης ἔχει ἀπολογία, καὶ τότε ὁμῶς
» τὸ « ἔρει, » καὶ τὸ « ἐροῦσιν, » ὡς ἐν Εὐαγγελίοις ἀκούομεν,
» τοῦτο δηλοῦσιν, ὅτι ἄνευ ἀπολογίας οὐδεὶς οὐδέποτε κατα-
» κρίνεται. Βλέπων λοιπὸν ἐγὼ τὴν ὑμετέραν παναγιότητα
» πολλὰ μου καταψηφιζομένην, καὶ περισσῶς καταστηλιτεύου-
» σαν τὴν ἐμὴν ἀναξιοτητα διὰ πλήθους γραμμάτων, ὧν τὰ
» μὲν τοῖς ἐν αὐτῷ τῷ ὄρει, τὰ δὲ τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει,
» τὰ δὲ τοῖς ἐν Θεσσαλονίκῃ, πολλὰ τε καὶ πολλοὶς γράφει
» κατ' ἐμοῦ, ὅσοις εἶναι τινὸς ὀνόματος, καὶ οὐ μόνον γράφει,
» ἀλλὰ καὶ ἄλλους εἰς τοῦτο διεγείρει, διδασκάλους, μαθητὰς,
» ἡγουμένους, προηγουμένους, σχολεῖα, μοναστήρια, διὰ νὰ ἀ-
» πωλέσῃ ἴσως, εἰ δυνατόν, καὶ τὸ ἐμὸν μνημόσυνον μετὰ
» πλείονος τοῦ ἤχου, καὶ νὰ προξενήσῃ ἴσως περιφνεστέραν
» τὴν πτώσιν μου, παρκακλῶ τὴν δικαιοσύνην αὐτῆς νὰ μοὶ
» ἐπιτρέψῃ νὰ σημειώσω καὶ ἐγὼ σύντομον τὴν πρὸς ταῦτα
» ἀπολογία, δι' ἧς καὶ ἄλλοι τινὲς ἐπὶ γῆς θεοὶ εἶναι τοῖς κρι-
» νομένοις ὑπὸ Θεοῦ ταχθέντες καταβάντες ὕφονται τὰ κατὰ
» τὴν κρυγὴν ἡμῶν συντελούμενα· εἰ δὲ μὴ, καὶ πρὸ πάντων
» ἐκεῖνα ὅπου πρὸς πολλοὺς γράψουσιν ἡ ὑμέτερᾳ Παναγιότης
» ζητεῖ νὰ με ἐρωτήσῃ διατί ἀνεχώρησα ἐκ τοῦ σχολείου, φαίνε-
» ταί μοι τρόπον τινὰ περιττόν, διότι ἀπὸ παρελθόντος μηνὸς
» Ἰουλίου, ἄχρι τοῦ ἐνεστῶτος Ἰανουαρίου, καὶ ἐκ στόματός
» μου ἀκούσασα, καὶ παρ' ἄλλων μαθούσα, καὶ πολλὰ τεκμη-
» ρια λαβοῦσα τῆς ἐμῆς γνώμης ἔπρεπε νὰ με ἐρωτήσῃ. κα-
» λῶς, διὰ νὰ ἀκούσῃ αὐτὸ τὸ διατί πρὸ ἐμοῦ ἀμέσως, καὶ ὄχι

(1) 'Izè Biographie de l'Archivèque Eugène Bulgari par M.
And. Pap. Vretos pag Viiij.

» τώρα νὰ ζητῆ νὰ τὸ μάθῃ παρ' ἄλλων, ἀφοῦ ἐγὼ ἀνεχώρη-
 » σα' τὸ νὰ ἐρευνᾶ τις τὰς αἰτίας, πρὶν νὰ συμβοῦν τὰ ἀποτε-
 » λέσματα, εἶναι εὐλογον εἰς τοιαῦτα καὶ ἐπωφελές, διατί
 » τότε ἔχει καιρὸν τὰ ἐπόμενα ἄτοπα νὰ τὰ ἐμποδίζη· τὸ νὰ
 » αἰτιολογῆ δὲ τὰ πράγματα μετὰ τὰς ἐκβάσεις, εἶναι περιττὸν
 » καὶ ἀνωφελές, διότι τὰ γινόμενα οὐκ ἀπογίνονται. Ἐγὼ
 » ὁμῶς καὶ τώρα ἀγκαλὰ καὶ ἔξω καιροῦ ζητούμενον τὸ διατί,
 » ἰδοὺ τὸ λέγω· ἀνεχώρησα διότι εἶδον ἑμαυτὸν γεγυμνωμέ-
 » νον ἐκείνης τῆς διδασκαλικῆς ὑποχρῆς τε καὶ ἐξουσίας, ἣν
 » διὰ τοῦ συνοδικοῦ σιγγιλιῦ πρότερον εἶχον· ἀνεχώρησα διότι
 » εἶδον τοὺς ἀχρειοτέρους μαθητὰς εὐρόντας πρόσωπον παρ'
 » αὐτῇ, καὶ τοὺς σεμνοτέρους καὶ ἀξιοτέρους ἀπερῶνιμμένους,
 » χωρὶς νὰ δύναμαι οὔτε ἐκείνους πλέον, ὡς πρότερον νὰ συ-
 » στείλω ὑπερηφανοῦντας, ἀτακτοῦντας, διαβᾶλλοντας, πάντα
 » ἄνω καὶ κάτω φέροντας, οὔτε τούτους νὰ προστατεύσω ἀ-
 » κρίτως διαβχλλομένους, καὶ διωκομένους ἀδίκως· ἀνεχώρησα,
 » διότι κατὰ τὴν ἐμοὶ δοθεῖσιν ἐξουσίαν πταίοντα ἀπέβαλλον
 » τὸν μαθητὴν, καὶ τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν τὸν ἔβλεπον ἐνώπιόν
 » μου εἰς τὴν παράδοσιν τῶν μαθημάτων, καὶ μὲ πτερὰ καὶ
 » μὲ θάρρος μέγα τὸν ἤκουον νὰ περιίπταται ὅλην τὴν σχο-
 » λήν, καὶ νὰ ἐπαπειλῆ ἐναντίον μου· ἀνεχώρησα, διότι οἱ τοῦ
 » σχολείου δούλοι κατὰ πρόσωπον καὶ ἐνώπιον τῶν μαθητῶν
 » μου ὀρασυνόμενοι μὲ ὕβριζον, καὶ ὁ προηγούμενος καὶ ἐπι-
 » στάτης ἡμῶν κύρ Μελέτιος, ὡς καλογήρους του τοὺς ἐδια-
 » φθέντευε, καὶ ἡ παναγιότης σου τοὺς εἶχες ἐν δεξιοῖς· ἀνε-
 » χώρησα, διότι ἔδειρα τὸν ἀντάρτην μαθητὴν Γαβριήλ, καὶ
 » αὐτὸς ἐνώπιόν της ὕστερον ἐκκτηόρει μου ἐλευθέρως, ὡς
 » κατὰ πάθος κινηθέντος, καὶ τὰ διορθώσεως ἄξια παραβλέ-
 » ποντος, ἡ δὲ ὑμετέρα Παναγιότης παρεῖχεν αὐτῷ ἡδέως ἀ-
 » κρόασιν· ἀνεχώρησα διὰ τὸν γραμματικὸν Παναγιώτην, τὸν
 » καὶ μαθητὴν μου γενόμενον, καὶ πολλὰ ὑπ' ἐμοῦ εὐεργετη-
 » θέντα, καὶ εἰς τὴν διδασκαλικὴν τάξιν προξιβασθέντα, ἄνδρα
 » δόλιον καὶ ταραχοποιὸν, καθὼς καὶ τὸ ἐν Πάτρῳ σχολεῖον
 » τὸν ἔδειξε, καὶ τὸ ἐν τῷ ὄρει, τοῦτο δὴ τὸ ἡμέτερον, εἰς
 » πολλὰς περιστάσεις ἠθελήσατε νὰ τὸν προστατεύσητε κατ'
 » ἐμοῦ, καὶ νὰ τὸν ὑπερυψώσητε ὑπὲρ ἐμὲ, δόντες αὐτῷ ἀπό-
 » λυτον ἐξουσίαν ἐπὶ πάντων τῶν γραμματικῶν μαθητῶν, καὶ
 » ἀνατρέψαντες τὴν, ἣν περ ὄφειλεν ἔχειν ὑποταγὴν εἰς ἐμὲ,
 » κατὰ τὸν συνοδικὸν διορισμὸν τοῦ σιγγιλιώδους γραμματός·

» ἀνεχώρησα, διότι ὁ πορτάρης σας εἰς τὸ σχολεῖόν μου ἠθέ-
 » λησε νὰ βασιλεύσῃ καὶ ὁ κουφότερος καὶ εὐτελέστερος τῶν
 » ἐμῶν μαθητῶν Ἰγνάτιος νὰ κατεξουσιάζῃ, καὶ ὁ ἐπιστάτης
 » ἐπὶ τῶν πετρῶν καὶ σανιδίων νὰ ἄρχῃ καὶ νὰ νομοθετῇ ἀ-
 » νεχώρησα, διότι, καθὼς πολλάκις τὸ ἔλεγον, διεμερίσθη τὸ
 » σχολεῖον εἰς τέσσαρας τετραρχίας, ὡς ἡ Ἰουδαία, ἐπὶ τῆς
 » μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου, καὶ οἱ μὲν ἦσαν Πατριαρχίται, οἱ
 » δὲ Μελετίται, οἱ δὲ Παναγιωτίται, οἱ δὲ Εὐγενίται, ἄλλοι
 » βένετοι, ἄλλοι πράσινοι, καὶ ὁ μὲν ἦν Ἀπολλῶ, ὁ δὲ Κεφᾶ
 » ὄθεν κατέτρεχεν ἀδελφὸς τὸν ἀδελφόν, καὶ τὸ γραφικὸν ἐ-
 » πληροῦτο, καθὼς οἱ Ἀσσύριοι ἐδίωκον τοὺς Ἀσσυρίους, καὶ
 » τὸ σχίσμα προῖόν πυξάνετο, μὲ τὸ νὰ ἐξέλειπεν ὁ ἄρχων καὶ
 » ὁ ἡγούμενος, μετασταθείσης ἤδη τῆς μοναρχίας εἰς πολυαρ-
 » χίαν καὶ τῆς πολυαρχίας μεταπεσοῦσης, καθὼς συμβαίνει,
 » εἰς παντελῆ ἀναρχίαν ἀνεχώρησα, διότι ἐτέθησαν θρόνοι,
 » καὶ ἀνοίχθησαν βίβλοι, καὶ ἅπαξ καὶ δεῦτερον ἠναγκάσθη
 » νὰ κριθῶ ἐνώπιόν της μετὰ τῶν εὐτελεστέρων καὶ ἀχρειοτέ-
 » ρων Γραμματικῶν, καὶ οἱ μὲν ἐβίων ὅσα καὶ ἠθελον, καὶ
 » ἐστασίαζον ὑπὸ τοῦ γραμματικοῦ Παναγιώτου διεγχειρόμενοι,
 » μὲ τὰ κρύφια αὐτοῦ ἐπιχειρήματα, τὰ ὅποια δὲν τὴν λαν-
 » θάνουσιν· ἐγὼ δὲ μόλις ἐπατρεπόμην εἰς τὸ θυμαστὸν ἐκεῖνὸ
 » λογοθέσιον ἀποκρίνεσθαι· ἀνεχώρησα, διότι τὰ γραμμάτια
 » μου, τὰ ὅποια μοι ἔπεμπε βουλωμένα ὁ πνευματικὸς πατὴρ
 » ἀπὸ τῆς σκῆτης, καὶ αὐτὰ κατεκρατοῦντο καὶ ἠνοίγοντο, εἰς
 » τὰ ὅποια μοι ἐδίδεν εἶδησιν ὁ καλὸς ἄνθρωπος νὰ προσέχω,
 » διότι ἄλλα τὸν εἶπατε νὰ μὲ εἶπῃ, καὶ ἀλλέως ἐπληροφορή-
 » θη, ὅτι κινουῦνται τὰ πράγματα· ἀνεχώρησα, διατὶ καὶ αὐτὴν
 » τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλικῆς καὶ παραδόσεως τῶν μαθητῶν
 » ἠθελεν ἡ Ἰμετέρα Παναγιότης νὰ μοι ὁροθετήσῃ, ὅταν τοὺς
 » μαθητάς μου ζητήσαντας πάνυ κούφως νὰ διαστρέψω αὐτοῖς
 » τῶν πραγμάτων τὴν τάξιν, μ' ὅλον ὅπου ἤκουσε παρ' ἐμοῦ
 » τὰς αἰτίας, δι' ἃς εἰς τὸ ζήτημά των δὲν ἐδυνήθη νὰ συγκα-
 » τανεύσω, ἐπαρεμύθει ἰδίᾳ ἕνα ἕκαστον αὐτῶν λέγουσα, ὅτι
 » θέλει μὲ ἀναγκάσει νὰ τελειώσω τὴν γνώμην των· ἀνεχώρη-
 » σα, διότι ἐκ μὲν τῆς Χίου ἐγράφετέ μοι νὰ ἀμεριμνῶ περὶ
 » τοῦ μισθοῦ μου, ἐλθόντες δὲ ἐδώκατέ μοι μόνον τὸ ἥμισυ,
 » καὶ εἶπατέ μοι νὰ γράψω εὐχαρίστως τῷ ἀγίῳ Σμύρνης διὰ
 » τὴν λῆψιν τῶν χιλίων γροσίων· μετὰ ταῦτα δὲ, ὅταν ἐζή-
 » τησα καὶ τὰ λοιπὰ πεντακόσια, ἀπέκριθητέ μοι, ὅτι δὲν

» ἔχετε, καὶ μὲ ἀνεπέμψατε εἰς τὸν προηγούμενον κύριον Με-
 » λέτιον, καθὼς ὁ προηγούμενος κύριος Μελέτιος μὲ ἐπεμπεῖν
 » εἰς τὴν Ἰμετέραν Πανάγιότητα ἀνεχώρησα, διότι οἱ δυσμε-
 » νεῖς καὶ ἀχάριστοι μαθηταί μου, οἱ κατ' ἐξοχὴν ἀπολαύοντες
 » τῆς ὑμῶν προστασίας, ἔλεγον τοῦτο κακεῖν ἐπὶ λέξεως, ὅτι
 » τὰ φαλάγγια ἀπὸ κειροῦ ἐγιαγλαντίσθησαν, καὶ ἔτοιμος ἦν
 » ἤδη νὰ προφθάσῃ διδασκαλὸς ἕτερος ὑφ' ὑμῶν προσκαλούμε-
 » νος, οἱ καὶ ἐπὶ τραπέζης φιλοτησίας ἀλλήλους προπίνοντες,
 » τοὺς ἐσομένους προσηγόρευον διδασκάλους, ἀνυποστόλως ἡμῶν
 » κατηγορούμενοι. Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἀνεχώ-
 » ρησα διότι καὶ τὸ εἶπατε ἐνώπιον τῶν ἀγνωμόνων μου μα-
 » θητῶν, καὶ τὸ ἐμηνύσατε εἰς ἐμὲ μὲ τὸν θρασύτατον πορτά-
 » ρην, ὅτι τὴν ἐπικύριον εἶχετε γνώμην ἀναβάντες ἀπὸ τὸ μο-
 » ναστήριον εἰς τὸ σχολεῖον νὰ μὲ ξυλίσητε λόγος, δὲν ἤξεύ-
 » ρω, εἰς τίνα ἀνοικειότερος, εἰς τὸν εἰπόντα, ἢ εἰς τὸν περὶ
 » οὗ εἴρηται καὶ διατί; διότι ἐκράτησα τὸ γράμμα, τὸ ὁποῖον
 » ὡς ἱκετηρίαν ἠθέλον νὰ σᾶς προφέρουν οἱ μαθηταί μου, πα-
 » ρακαλοῦντες ἱκετικῶς νὰ μὲ εἰρηνεύσητε καὶ νὰ μὲ ἀναπαύ-
 » σκετε· γράμμα ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι, τὸ ὁποῖον ἐγὼ δὲν τὸ ἐζή-
 » τησα, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἔγινεν, ἠθέλησα καὶ τὸ ἐκράτησα· διότι
 » δὲν ἠθέλα νὰ προσενεχθῆ, καὶ νὰ ἐλέγξω μὲ αὐτὸ, καὶ νὰ
 » γνωρίσω τίνες οἱ ἐμοὶ πιστοὶ μαθηταί, καὶ τίνες οἱ ἄπιστοι.
 » Ἰδοὺ ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα αἷτια τῆς ἀναχωρήσεώς μου· ἔχε-
 » τε ἐν αὐτοῖς τὸ διατί ἀποχρώντω, ἀλλ' ἡ Ἰμετέρα Πανα-
 » γιότης τὰ αἷτια ταῦτα, ὡς τὸ μηδὲν λογιζομένη, τοῦτο μό-
 » νον ἐν τοῖς πρὸς διαφόροις κατ' ἐμοῦ γράμμασιν ἀγωνίζεται
 » νὰ παρασῆσῃ, ὅτι τάχα ἡ ἐμὴ ἀναχώρησις ἠκολούθησε, διότι
 » ἠθελήσατε νὰ διορθώσητε τὰ τῆς σχολῆς ἄτοπα, καὶ νὰ ἐξώ-
 » σσητε τοὺς ἀτάκτους, ἐγὼ δὲ, ὡς ἀλαζών καὶ ὑπερήφανος ἐδυ-
 » σχέραινα καὶ δὲν ὑπέφερον τὴν διορθωσιν τῆς αἷτιος· ἄπαγε!
 » ἓνα σχολεῖον, τὸ ὁποῖον εὖρον μὲ εἴκοσι μαθητὰς, καὶ τὸ ἐπλή-
 » θυνα σχεδὸν εἰς διακοσίους, τὸ ὁποῖον ἠύξησα καὶ τὸ ἐσερέωσα
 » μὲ τόσους ἀγῶνας, ὅσους ἐμάθητε, καὶ μὲ τόσους κόπους, ὅσους
 » εἶδετε, πῶς ἦτον δυνατόν νὰ τὸ φέρω εἰς τὴν τελειότητα, εἰς
 » τὴν ὁποίαν παρ' ἐλπίδα τὸ κῦρατε, καὶ χωρὶς νὰ παιδεύσω
 » τοὺς ἀτάκτους, καὶ χωρὶς νὰ διορθώσω κατὰ δύναμιν τὰ ἐν
 » αὐτῷ ἀναφυόμενα ἄτοπα; ἐγὼ κατὰ τὰς χρεῖας ἐν αὐτῷ
 » καὶ συνεβόλευσα μὲ ζῆλον, καὶ ἐπέπληξα καὶ μὲ σφοδρό-
 » τητα, καὶ ἐμαστίγωσα μὲ αὐστηρότητα, καὶ ἐδίωξα μὲ

» ὄργην, καὶ πάλιν ὑπεδέχθην μετὰ πραότητος, καὶ περιε-
 » ποιήθη μετὰ φιλοφροσύνης καὶ ἐπεικείας, συγκεράσας τὸν
 » τόνον τοῦ οἴνου μὲ τοῦ ἐλαίου τὴν λειότητα, καὶ κρα-
 » τῶντας τοιοῦτοτρόπως διακοσίους ἀνθρώπους εἰς τὴν εὐ-
 » ταξίαν καὶ τοιχύτην κοσμιότητα, εἰς ὅσην δύναμαι νὰ καυ-
 » χηθῶ, ὅτι δὲν ἔζησαν ποτὲ οἱ ὀλιγάριθμοι θεράποντες, οἱ
 » ὅποιοι τὴν συνοδεύουσιν, μ' ὅλον ὅπου σεμνότητος μέγα
 » παράδειγμα ἔχουσι τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς Ἰμετέρας Πα-
 » ναγιότητος· τίνα λοιπὸν ἔχει λόγον, ὅτι ἐδυσχέρανα ἐγὼ
 » διὰ τὴν διόρθωσιν τῶν ἀτάκτων, ὅταν μέρος, τὸ ἐπισημό-
 » τατον τῆς ἐμῆς φροντίδος, ἦτον νὰ κρατῶ μακρὰν τοῦ σχο-
 » λείου τὴν ἀταξίαν, καὶ νὰ τὸ φυλάττω εἰς τὴν δυνατὴν
 » τάξιν καὶ κοσμιότητα; εἶτα τίνι λόγῳ ἡ Ἰμετέρα Πανα-
 » γιότης εὐθύς ὅπου ἐπάτησεν εἰς τὸ ὄρος διέκρινας τοὺς ἀτά-
 » κτους τοῦ σχολείου καλλιώτερον ἐμοῦ, ὅστις διέτριβον ἐν
 » αὐτοῖς ἕξ χρόνους; καὶ πῶς δὲν ἐπληροφορήθη εἰς τὴν ἐμὴν
 » μαρτυρίαν περισσώτερον καὶ εἰς τὴν τοῦ πνευματικοῦ κυρίου
 » Διονυσίου, παρὰ εἰς τὰς διαβολὰς τὰς ἐμπαθεῖς τῶν τεσ-
 » σάρων ἀχρείων ψυχῶν, ὅπου μὲ τὸ μέσον τῆς ὑμῶν δυνά-
 » μεως ἐζήτησαν νὰ πληρώσουν τὸ πάθος εἰς τὴν κακίαν των;
 » καὶ τὸ μέγιστον, ἀκούσασα τὸ ἐν μέρος δὲν ἠθέλησε ποτὲ
 » νὰ ἀκροασθῆ καὶ τοῦ ἄλλου· ἀλλὰ προσελθόντας εἰς τὸ ἀπο-
 » λογηθῆναι δὲν ἐσυγχώρησε νὰ παρασταθοῦν ἔμπροσθέν της;
 » ἢ δὲν εἶναι οὗτος ὄρος δικαίου θεμελιωδέστατος, τὸ «μηδὲ
 » δίκην δικάσης, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσης;» δὲν ἐδυσ-
 » χέραινα ἐγὼ διὰ τὴν τῶν ἀτάκτων λεγομένην διόρθωσιν,
 » ἀλλ' ἐδυσχέραινα μᾶλλον διότι μετὰ τὴν ἐλευσιν πολλάκις
 » σὰς τὸ εἶπα, ἤκούετο ὁ εἷς, καὶ ἐκρίνοντο οἱ δύο· ἐδυσχέ-
 » ραινα, διότι ὁ διπλοῦς Παναγιώτης ἐσκευώρει, καθ' ὃν ἔτρε-
 » φε πάθος, καὶ ὁ θερμουργὸς πορτάρης ἤνοιγε καὶ ἔκλειε τὰς
 » πόρτας τῆς ψυχῆς, καὶ ὁ κοῦφος Ἰγνάτιος ἐπτεροῦτο, καὶ ὁ
 » Εὐστάθιος ὁ διακονομακάριος κατεμαρτύρει, ὁ βαρβαρολεόν-
 » τιος κατεθρασύνετο, καὶ ὁ προηγούμενος ἐκρήτιζεν· οἱ δὲ
 » τελειότεροι καὶ σεμνότεροι μαθηταί, ἢ ἐκαταφρονοῦντο, ὡς
 » οὐδενὸς λόγου, ἢ ἐδιώκοντο, ὡς μὴ προσκυνοῦντες τὸν πορ-
 » τάρην καὶ τοὺς ἄλλους· ἐμοὶ παρὰ τῶν ἐμῶν ἀφοβία, παρ'
 » ὑμῶν δὲ ἀπιστία· ὁ δὲ πνευματικὸς πατήρ καὶ τοῦ σχο-
 » λείου κοινὸς καὶ ἐμὸς καὶ ὑμέτερος, ὅστις ἤξευρε τὰ πάντα,
 » ἐλάλει καὶ δὲν ἤκούετο, ἐμαρτύρει καὶ δὲν ἐπιστεύετο, συνε-

» βούλευε καὶ κατεφρονεῖτο, εἰς τρόπον ὅτι ἐμισήθη ἀπὸ
 » τὴν παρρησίαν του, καὶ διώκεται ἤδη σὺν ἡμῖν τοῖς καθ'
 » ὑμᾶς ἀχρείοις, ὡς εἶπεν, κακῆνος συναχρειωθεὶς μετ'
 » τὴν τῶν τεσσαράκοντα χρόνων ἀκριβῆ καὶ ἐπίμονον ἀσκησιν,
 » δι' ἧς ἄξιός ὄφθεις οἰασσοῦν εὐλαθείας, κατὰ τὴν πρώτην
 » χαμαιζηλίαν, καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἐκρίθη ἄξιός
 » παρ' ὑμῶν νὰ κατασταθῇ κριτῆς μυστικὸς τῆς ὑμῶν συν-
 » ειδήσεως· πλὴν ἔστω κακῆνα πάντα ἀληθῆ τὰ εἰρημένα·
 » διατί δέσποτά μου ἐπεικέστικτε νὰ ἐξαφθῆς τώρα τὸ ὕστερον
 » εἰς τὴν ὄργην κατὰ τοῦ τραπενοῦ δούλου σου; εἶδες, ὅτι
 » ἀναξίος εἶμαι νὰ κρατήσω αὐτὸ τὸ σχολεῖον, καὶ εἰς εἴκο-
 » σιπέντε χρόνους, ὡς γράφεις, οὐδὲν ὄφελος ἔδειξα· ἀφίνω νὰ
 » εἰπῶ, ὅτι τὸν μετὰ εἴκοσι χρόνους ἀνωφελῆ δὲν ἔπρεπε νὰ
 » καταστήσης διδάσκαλον· σιωπῶ τύσους καὶ τόσους, οἵτινες
 » ἀπ' ἐμοῦ κατὰ δύναμιν φωτισθέντες, φαίνονται καὶ ἀκούον-
 » ονται εἰς τόσας πολιτείας, καὶ τοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι μετ'
 » ὀλίγον χρόνον θέλουν φανοῦν καὶ θέλουν ἀκουσθοῦν· παρα-
 » τρέχω καὶ τοὺς ἐκ τῆς ἡμῶν ἐπι μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου
 » διδάσκοντας εἰς αὐτὸ τὸ σχολεῖόν της, εἰς ἄλλον καιρὸν, ἂν
 » χρειασθῆ· θελω γράψαι αὐτὸν τὸν κατάλογον, καὶ θέλω πα-
 » ραστήσω, ὅσον ἐγὼ εἰς τὸ σχολεῖον αὐτοῦ ἐκοπίασα· ἀφοῦ
 » ὅμως εἶδες, ὅτι ἀλυσιτελής ἐγὼ, ὑμέτερον ἦν νὰ με ἀπολύ-
 » σης ἐν εἰρήνῃ, καὶ νὰ με ἀφήσῃς ἀνεινόχλητον, ἀφοῦ ἀνεχώ-
 » ρησα, μᾶλλον δὲ καὶ νὰ με εὐχαριστήσῃς, καὶ νὰ με ἐπαι-
 » νέσῃς, διατί μόνος ἀπ' ἐμαυτοῦ διακριθεὶς, ἔδωκα τόπον,
 » γνωρίζων τὴν ἐμὴν ἀναξιότητα καὶ οὐθένειαν. Ἄλλ' ἢ Ἰμετ.
 » Παναγιότης ἔβαλεν ἅπαντα ἄνω κάτω διὰ νὰ με κατατρέξῃ
 » καὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῆς ὑπὸ παύεται καὶ νῦν· τί ἐχρει-
 » ἄζοντο καθ' ἡμῶν καὶ αἱ σφραγίδες αἱ βίβαιοι, καὶ αἱ κατηναγ-
 » κασμένα μαρτυρία, καὶ αἱ ὕβρεις, καὶ αἱ ἀπειλαί, ὅπου ἐτά-
 » ραξαν ὅλα τὰ τοῦ Ὄρου περίχωρα, καὶ θέλουν ἠχῆσαι, ἂν
 » ἐπιτρέψῃ, ἢ παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς, καὶ εἰς ἀρκετὸν μέρος τῆς
 » γῆς; Γνωστὸν παντὶ τῷ σχολεῖῳ καὶ παντὶ τῷ Ὄρει, ὅτι ἂν
 » δὲν ἀναχωροῦσα, συνέβαινε κένενα μέγα κακὸν διὰ τὴν με-
 » ταξὺ τῶν μαθητῶν στάσιν, καὶ διὰ τὸ ἀκάθεκτον τῆς ὑμῶν
 » ὄργης, καὶ διὰ τὴν ἐμὴν, ὡς λέγετε, ἔπαρσιν ὅπου δὲν ἤθελα
 » ποτὲ ὑποφέρει νὰ ζυλισθῶ. Λοιπὸν ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν
 » ἡ ἐμὴ ἀναχώρησις ἦτο πρὸς μὲν ὑμᾶς σημεῖον εὐλαθείας,
 » αὐτῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος, καὶ ἐκρύβην» πρὸς

» δὲ ἐμὲ σημείον συνέσεως· διατι νὰ μοῦ βουλώσητε τὸ πρᾶγ-
 » μα ; διὰ νὰ μὴ χαθῆ ; καὶ ἐγὼ ἄφησα τὰ ὀσπίτιά μου
 » ἀνοικτὰ μὲ δύο ἀνθρώπους μου, διὰ νὰ φυλάττωσι τὰ
 » πράγματά μου· ἔστω ἐβουλώσατε, μὰ διατι νὰ γράφητε εἰς
 » τοὺς Ἰβηρίτας πατέρας, πρὸς οὓς κατέφυγον, καὶ εἰς τοὺς
 » πρὸ αὐτοῖς διδασκάλους, παρακινουῦντες αὐτοὺς νὰ μὲ κατη-
 » γορήτωσι ; διατι νὰ ἰκετεύσητε καὶ νὰ ὀργανίσητε τὰ μο-
 » ναστήρια τοῦ Ὄρου· νὰ βουλώσουν μὲ τὰς τῶν μοναστη-
 » ρίων αὐτῶν σφραγίδας τὰς κατ' ἐμοῦ μαρτυρίας ; διατι νὰ
 » διεγείρητε ὅλους τοὺς μαθητὰς νὰ γράψωσιν ἐκείνην τὴν
 » ἀναφορὰν τὴν ἄδικον κατ' ἐμοῦ, καὶ νὰ ἀναγκάσητε νὰ τὴν
 » ὑπογράψωσι καὶ ὅσοι δὲν ἤθελον ; μήπως καὶ δὲν εἶναι ἡ
 » μεγαλητέρα μαρτυρία τῆς Ἰμετέρας Παναγιότητος πολλῶν
 » ἀντάξιος ἄλλων, ἀλλ' ἐχρειάζετο νὰ δώσῃ δύναμιν εἰς τοὺς
 » λόγους ὑμῶν ὁ πόρρωθεν καλόγηρος, καὶ ὁ ἀγνώμων μαθη-
 » τὴς, καὶ ὁ νέηλος καὶ ἔτι ἀγνώριστος, καὶ ὁ ὑδροφόρος καὶ
 » ξυλοφόρος λαβέντης τοῦ σχολείου, ὅστις μόλις ἤξεύρει νὰ
 » σημειώσῃ τὸ ἴδιον ὄνομα ; ἔπειτα ἂν ἦτον καὶ αὐτὴ ἡ ἀνά-
 » γκη νὰ δημοσιευθῆ ἡ κακία ἡ ἐμὴ, τοιοῦτον τρόπον εὔρατε,
 » ὅπου μάλιστα ἀστράπτει ἡ ἐμὴ ἀθωότης ; ὅλοι δὲ οἱ φιλό-
 » σοφοι μαθηταὶ πρὸ τῆς βίας μου πλέκουσιν ἐπαίνους, καὶ
 » ζητοῦν μετὰ δακρύων τὸν ἀγαθὸν τους διδάσκαλον, ὡς αὐ-
 » τοὶ γράφουσι, μετὰ δὲ τὴν βίαν καὶ στενοχωρίαν τινὲς ἐξ
 » αὐτῶν κατ' ἐμοῦ μαρτυροῦσιν· ἄλλοι, ἀφοῦ βικασθέντες ὑπέ-
 » γραψαν, πολλοὶ ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν συνειδή-
 » σεως ἤλθον αὐτοπροσώπως εἰς τὴν τῶν Ἰβήρων μονὴν καὶ
 » μὲ ἐζήτησαν συγχώρησιν· πολλοὶ ἐμήνυσαν, ὅτι θέλουσιν ἔλθῃ,
 » πολλοὶ ἔγραψαν, ὅτι ἐβιάσθησαν, καὶ κατεδυναστεύθησαν νὰ
 » μιάνωσι, καθὼς τὸ χαρτίον μὲ τὸ μελάνι, ἔτζι τὴν ψυχὴν
 » μὲ τὴν ἄδικον μαρτυρίαν· φέρω τόσα καὶ τόσα γράμματα,
 » ἀπὸ τὰ ὅποια τὰ ἡμισυ ἦσαν ἀρεκτὰ διὰ νὰ ἐλέγξωσιν ἐκεί-
 » νην τὴν ἀναφορὰν τῶν μαθητῶν τὴν ψευδῆ καὶ παμμεγέθη·
 » ποίαν κρίσιν θέλει κάμει ὁ Οἰκουμενικὸς θρόνος καὶ ἡ ἁγία
 » Σύνοδος, ὅταν ἴδωσι τοὺς αὐτοὺς χωρὶς βίαν ἐπαινέτας, καὶ
 » μὲ τὴν βίαν κατηγόρους ; μάλλον δὲ ποίαν κρίσιν θέλει
 » κάμει ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος, ὅταν ἰδῆ κατ' ἐμοῦ τοιαύτας
 » ἐπιβουλάς ; δὲν εἶναι εὐλογον νὰ συμπεράνη καθ' εἰς, ὅτι τὸ
 » αὐτὸ πνεῦμα καὶ ἐκίνησε τὰς πρώτας ταραχὰς, καὶ ἔπλασε
 » τὰς δευτέρας ψευδηγορίας ; Παῦσαι τοίνυν, παῦσαι τῆς ὀργῆς

» Παναγιώτατε δέσποτα, καὶ ἐγκατάλιπε θυμόν· φθάνει τό-
 » σον, μὴ κακάτρεχε περαιτέρω τὸν ταπεινὸν δούλόν σου· τίς
 » εἰμὶ ἐγὼ ὁ κύνων ὁ τεθνηκώς, καὶ πόσος; ὅπου νὰ θελήσῃ νὰ
 » μὲ συνερισθῇ τὸ μέγεθος τῆς ἐν αὐτῇ ἀξίας τε καὶ δυνάμεως;
 » κρίνον περὶ ἐμοῦ μὲ ἐκείνην τὴν ἀγαθοσύνην, μὲ τὴν ὁποίαν
 » πρὸ τῶν ταραχῶν τούτων ἔχαιρες, ἐπαινῶν καὶ ἐμὲ, καὶ τὰ
 » ἐμὰ, καὶ ὄχι μὲ ἐκείνην τὴν ὀργὴν, εἰς ἣν οἱ ἐχθροὶ μου
 » κατ' ἐμοῦ σὲ ἐκίνησαν· σταθμισὸν τὸ βάρος τῆς πολυχρο-
 » νίου μου καὶ ἐπιμελεστάτης ἐργασίας· μέτρησον τὸ πλῆθος
 » τῶν πολλῶν μου ἰδρώτων· ἀναλόγησον τὸ πρόθυμον καὶ ἄο-
 » κνον τῆς ἐμῆς ψυχῆς διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ γένους· δύο μα-
 » θήματα εἶχον χρέος κατὰ τὸ Σιγγίλιον νὰ παραδίδω καθ'
 » ἐκάστην ἡμέραν, καὶ ἐγὼ καθὼς τὸ ἤξεύρεις, παρέδίδα τρία
 » καὶ τέσσαρα· ἐπενόουν τρόπους πῶς νὰ παραδίδω ἀπὸ δύο
 » διαφορουσῶν πραγμάτων εἰς τοὺς μαθητὰς διπλοῦν μάθη-
 » μα, καὶ αὐτοὶ δὲν ἔστεργον· παρέτεινα τὰς παραδόσεις, ὥστε
 » ὅπου πάντοτε οἱ μαθηταὶ τὸ, φθάνει, ἐφώναζον. Ποτὲ δὲν
 » ἔπαυσε τὸ σχολεῖον εἰς τοὺς καιροὺς τῆς ἀργίας, χωρὶς νὰ
 » μὲ παρακαλέσουν θερμῶς οἱ μαθηταὶ νὰ ἀργήσωμεν, ὅταν
 » τὸ γραμματικὸν σχολεῖον ἦτον ἐπάνω μου· μ' ὅλον ὅπου
 » τὸ Σιγγίλιον χρέος ἔδιδε νὰ πληρώσω ἓνα ὑποδιδάσκαλον,
 » ἐγὼ ἐπλήρωνα πέντε καὶ ἕξ, ἐφιλοτιμήθην, χωρὶς νὰ χρεω-
 » στῶ, νὰ συστήσω καὶ Λατινικὸν σχολεῖον, πληρώνωντας τὸν
 » διδάσκαλον, ὡς οἶδας· νὰ συστήσω καὶ διδάσκαλον ἀπὸ ἐμὲ
 » καὶ ἐμὰ ἔξοδα· ἐφρόντισα τῶρα ὕστερον, καὶ τοῦτο οἶδας, νὰ
 » συστήσω διδάσκαλον ἐκ περισσοῦ εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ πά-
 » λιν μὲ ἐμὰ ἔξοδα· εἰς τοὺς λουφέδες τῶν μαθητῶν δὲν ἔλειψα,
 » ὁ προηγούμενος καὶ οἱ μαθηταὶ εἶναι μάρτυρες, νὰ δίδω
 » πάντοτε ἀπὸ τοῦ μισθοῦ μου ἓνα μέρος νὰ βοηθῶ τοὺς χρή-
 » ζοντας· ἀκόμη καὶ ἰατρικὰ ἐξώδευα, καὶ μοὶ ἤρχοντο διὰ τοὺς
 » νοσοῦντας μαθητὰς, καὶ τοῦτο ὅμως ἐμῇ δαπάνῃ· ἐπενόουν
 » πάντα τρόπον, πῶς νὰ συστήσω, καὶ πῶς νὰ αὐξήσω τὸ σχολεῖόν
 » μου, κατέτριψα τὴν υἱείαν, ἐσκόρπισα τὴν κυβέρνησίν μου.
 » Τί ἔδει με ποιῆσαι τῷ ἀμπελῶνί μου καὶ οὐκ ἐποίησα αὐτῷ;
 » ἀλλ' ὑπέμεινα τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν εὐγνωμοσύνης, ἐποίησε
 » δὲ ἀκάνθας ἀγνωμοσύνης καὶ ἀχαριστίας. Κρινέτω δὴ ὁ
 » Κύριος μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ ἀμπελῶνος τούτου, κρινέτω

» δὲ καὶ ἡ Ἰσμετέρα Παναγιότης εἰς τὸ ἐξῆς ὑπὲρ ἐμοῦ εὐμε-
 » νέστερον⁽¹⁾.

Ἐν ἔτει αψ^ς κθ'. Ἰανουαρίου.

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀντιγράφομεν ὅπως ἔχει, ἀλ-
 λά θεωροῦμεν λελανθασμένην μόνον κατὰ τὴν χρο-
 νολογίαν· τὸ δὲ λάθος εἶναι βεβαίως τυπογραφικόν.
 Ἄλλως ὁ χαρακτήρ τοῦ Πατριάρχου ἐπικυροῖ πληρέ-
 στατα ἅπαντα τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ διαλαμβανόμενα·
 « Κύριλλος ὁ ἀπὸ Νικομηδείας ἦτο μὲν ἀνὴρ λόγιος »
 (λέγει ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν Πατριαρχῶν ὁ πρόην μὲν
 ἀρχιδιάκονος Ζαχαρίας Μαθαῆς νῦν δὲ ἐπίσκοπος Θή-
 ρας) « ἀλλὰ ψευδευλαβῆς, ἀγέρωχός τε καὶ πολυδάπα-
 » νος καὶ ὑποκριτής, ἄνθρωπος . . . . ἐπέτυχε δὲ
 » τῆς β' Πατριαρχείας κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον· ἐπλα-
 » νᾶτο εἰς τὰ περίχωρα τῆς Νικομηδείας Αὐξέντιός
 » τις ἀγύρτης, ψευδομόναχος καὶ ψευδερημίτης καὶ
 » θαυματουργός . . . τοῦτον ὁ Κύριλλος ἐξαπέστειλεν
 » εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἦλθεν ὁ γόης ὡς θεό-
 » πνευστος, διεγείρων τὸν λαὸν κατὰ τοῦ Πατριαρχεύ-
 » οντος ἔτι Παϊσίου . . . μόνον δὲ τὸν Κύριλλον ἀνε-
 » κήρυττεν ἔννομον καὶ γνήσιον Πατριάρχην. Καὶ γί-
 » νεται τοῦ ὄχλου σύστασις καὶ βοή καὶ ὀρμήσαντες
 » εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ἐξωθοῦσι μὲν μετὰ καταισχύνης
 » τὸν Παῖσιον, ραβδίζοντες καὶ δυσφημοῦντες, ἀντει-
 » σάγουσι δὲ τὸν Κύριλλον » ⁽²⁾.

(1) Ἰδὲ Συλλογὴν ἀνεκδότων συγγραμμάτων Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου
 ὑπὸ Γ. Αἰνιῶνος, Ἀθήναι, σελ. 54—64. 1838.

(2) Ἰδὲ Κατάλογον ἱστορικὸν τῶν Πατριαρχῶν ὑπὸ Ζαχαρίου Μαθαῆ
 σελ. 246—248.

Ὑπὸ τοιούτου λοιπὸν Πατριάρχου καταδιωκόμενος ὁ Εὐγένιος οὐδὲν παράδοξον καὶ ἂν ἐραβδίζετο διὰ χειρῶν τῶν ἰδίων αὐτοῦ μαθητῶν. Ἄλλ' εὐτυχῶς ὁ γυμνασιάρχης δὲν ἦτο ἐκ τῆς τάξεως τῶν μὴ ἐννοούντων τὰς πλεχτάνας καὶ μὴ δυναμένων νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς τοῦλάχιστον διὰ τοῦ λόγου.

Ἴδὼν μὲν ὁ Εὐγένιος, ὅτι δὲν δύναται νὰ ὀρθοποδήσῃ ὡς γυμνασιάρχης ἐν Ἄθῳ, ἀπῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην παρὰ τῷ ἐξαδέλφῳ αὐτοῦ ἱατρῷ Γεωργίῳ Βαλσάμῳ· ὁ δὲ πρῶην Πατριάρχης, χολωθεὶς κατέσχε καὶ ἐσφράγισε καὶ αὐτὰ τὰ εὐτελεῖ ἐπιπλα τοῦ Εὐγενίου. Οὗτος δὲ δὲν ὤκνησε νὰ καταστήσῃ δι' ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς φίλους του γνωστὰ τὰ ἐν Ἄθῳ συμβάντα. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων ὁ μακαρίτης Λυστᾶς καὶ Ἀγράφων Νεκτᾶριος περιέσωσε δύο, δημοσιευθείσας διὰ τῆς Νέας Πανδώρας. Ἡ μὲν τούτων ἐγγραφή ὑπὸ τοῦ Εὐγενίου εἰς τὸν Μητροπολίτην Νικομηδείας Γαβριήλ, ἄνδρα διαπρέποντα τότε, κατὰ τὸν Δραγούμην, μεταξὺ τῶν συνοδικῶν ἐπὶ παιδείᾳ καὶ συνέσει· ἡ δὲ ἑτέρα ἐγγραφή ὑπὸ τῶν καλλιτέρων μαθητῶν τοῦ Εὐγενίου πρὸς τὸν καταδιώκοντα αὐτὸν πρῶην Πατριάρχην· ἀντίγραφον ταύτης πέμπει ὁ Εὐγένιος πρὸς τὸν Νικομηδείας. ἔχουσι δ' αἱ ἐπιστολαὶ αὗται οὕτως.

« Τὴν Ἰμετέραν Πανιερότητα μετὰ δουλικῆς ὑποκλίσεως
» ὡς ταπεινῶς προσκυνῶν, τὴν πανίερὸν αὐτῆς δεξιάν πανευ-
» λαβῶς ἀσπάζομαι.

» Τὸ προσκυνητὸν γράμμα τῆς Υ. Π. ἐν Θεσσαλονίκῃ ἤδη
» εὐρισκόμενος ἐδεξάμην, ἐν ᾧ εἶδον καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ εὐχ-
» λείου, διὰ τὰ συμβάντα ἐν αὐτῷ, σκληρομένην θλίψιν, ἣν
» εἰκότως δοκιμάζει ἡ μεγάλη καὶ φιλόκαλος αὐτῆς ψυχὴ, καὶ
» κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, καὶ τὴν καλοκἀγαθίαν καὶ δεσποτι-

» κήν εὐνοϊαν, καθ' ἣν ὑπόσχεται εἰς τὸν ταπεινὸν αὐτῆς δοῦ-
 » λον ἐμὲ, ἐτοίμην τε καὶ πρόθυμον τὴν προστασίαν, μᾶλλον
 » δὲ οὐχὶ εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον δὲν ὑ-
 » ποφέρει νὰ ἐπηρεάζεται καὶ νὰ πάσχη. Ἀπόκρισιν οὖν εἰς
 » ἐκεῖνο, μὴ τυχὼν μέσων ἕως τοῦ νῦν, δὲν ἔγραψα, συλλογι-
 » ζόμενος ἄλλως, ὅτι τὰ δύο γράμματά μου, ἃ προλαβὼν ἀπέ-
 » στειλα τῇ ἡμετέρᾳ Πανιερότητι, ἦσαν ἱκανὰ εἰς δῆλωσιν
 » τῶν κατ' ἐμὲ ἄλλ' ὁ θεοφιλέστατος καὶ λογιώτατος Ἅγιος
 » Λητσᾶς καὶ Ἀγράφων, ἀνὴρ, ὃς πάντοτε φέρει εἰς τὸ στόμα
 » τὸ ὄνομα καθὼς εἰς τὴν καρδίαν τὸ ὑποκείμενον τῆς
 » ἡμετέρας Πανιερότητος, τυχὼν ἐνταῦθα κατὰ πάροδον,
 » ἔδωκέ μοι κατ' ἔφεσιν τὴν εὐκαιρίαν νὰ σημειώσω καὶ τοῦτο
 » τὸ εὐτελές· ἅμα μὲν, κατὰ τὸ ἐμοὶ ὀφειλόμενον προσκυνῶν
 » αὐτήν, ἅμα δὲ καὶ παρακαλῶν νὰ ἐνεργήσῃ ὅσον δύναται
 » (δύναται δὲ εὖ οἶδα εἴπερ τις ἄλλος) διὰ νὰ λάβω τὸ πρᾶγ-
 » μά μου ἀπὸ τὸ ὄρος, τὸ ὁποῖον χειροδίκαι τινὲς γενόμενοι
 » οἱ ἐκεῖ σὺν οὐδενὶ λόγῳ κατακρατοῦσιν. Ἴσως ἄχρι τῆς
 » παρούσης ὥρας, καθ' ἣν τὸ παρὸν σημειῶ, ἢ κατ' ἐμοῦ ὑπό-
 » θεσις ἔλαβε τέλος, καὶ τοῦ λοιποῦ αἰ παρ' ἐμοῦ ἀπολογία
 » εἶναι περισσαί. Πλὴν ἰδοὺ στέλλω εἰς χεῖρας τῆς Υ. Π. τὸ ἴσον
 » τοῦ περιμχήτου ἐκεῖνου γράμματος τῶν μαθητῶν, περὶ
 » οὗ ἐκινήθη ἡ τοιαύτη κατ' ἐμοῦ στάσις. Ἡ ἀκριβοὺς καὶ με-
 » γάλη σύνεσις αὐτῆς ἐκ τούτου θέλει καταλάβει καὶ θέλει κά-
 » μει καὶ ἄλλους νὰ καταλάβωσιν, ὅτι οἱ μαθηταί μου ὅταν
 » κρίνωσιν ἀφ' ἑαυτῶν ἀπραβιάστως μὲ ἐπαινοῦσιν, ὅταν δὲ
 » γράφωσιν ἀναφοράς, κινούμενοι καὶ καταδυναστευόμενοι παρ'
 » ἄλλων, μὲ ψέγουσιν. Οἱ αὐτοὶ κατήγοροί μου ἐν τῇ ἀνα-
 » φορᾷ, ἐν τούτῳ τῷ γράμματι φαίνονται ἐμοὶ λαμπροί τε
 » καὶ περιττοὶ ἐπαινέται. Ταῦτα προσκυνητῶς, τὰ δὲ ἔτη τῆς
 » Υ. Π. εἶησαν πικραῖα μετὰ μικροβιότητος, εἰς πολλῶν,
 » καὶ ἐμοῦ ἐξαιρέτως, προστασίαν καὶ κάύχημα.

» Τῆς Θεοπροβλήτου Πανιερότητος

» ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΣ.

» Ἐκ Θεσσαλονίκης

ιδ' Μαρτίου αψνθ. »

Β'. « Τῷ Πανκχιωτάτῳ, θειοτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ πρόφῳ
 » οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ, ἡμετέρῳ δὲ σεβασμιωτάτῳ πατρὶ

» καὶ φιλοστοργῶ κηδεμόνι, Κυρίῳ Κυρ. Κυρίλλῳ, τὴν δου-
» λικὴν καὶ ἐδουλικίαν μετὰ δακρύων προσκύνῃσιν.

» Τολμηρὸν πάντως καὶ ἀθάνατος ἀνάμεστον παρουσιάζε-
» σθαι τῇ ἡμετέρᾳ Παναγιότητι τὴν εὐτέλειαν· ἀλλὰ γὰρ πεί-
» θαι καὶ ἄκοντας θάρσασθαι, καὶ τι τολμηῆσαι τῆς ἡμετέρας
» εὐτεχνίας νεανικώτερον, τοῦτο μὲν ἢ χριστομίμητος αὐτῆς
» πραότης καὶ ἡ πρὸς ἡμᾶς πατρικὴ στοργή, τοῦτο δὲ, φλόξ
» τις, καὶ αὐτὰ ἡμῶν τὰ σπλάγγνα καταβόσκουσα, καὶ τοὺς
» μυελοὺς τῶν ὀστέων ἐξαφανίσει ἐπαπειλοῦσα, ὅσα ἡμῖν μετὰ
» τοσοῦτων καὶ τηλικούτων πόνων τε καὶ ἰδρώτων ἐπωκο-
» δόμηται ἀνατρέψουσα, καὶ ἐλεεινὰ ἐρείπει, μηδενὸς ἄλλου
» ἀναδμήσασθαι ἕξοντος, ἐπαφιεῖται, ἢ τοῦ καθηγεμόνος ἡμῶν
» καὶ φιλοστοργοῦ πατρὸς ἐντεῦθεν μελετωμένη ὅσον οὐπω ἀ-
» ποδημία, τὸ καὶ μέχρι αὐτοῦ ἀκούσματος ἄπασιν ἡμῖν ἀφό-
» ρητον. Τί γὰρ τούτου δεινότερον, ὅτε, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι
» καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ τὸ γραφικὸν ἐκεῖνο κα-
» ταλειφθήσεσθαι μέλλομεν; Πῶς γοῦν μὴ τὰ καίρια πεισό-
» μεθα, τοιοῦτου ἀπορραπισθέντες, πατρὸς καὶ καθηγεμόνος,
» ἀρετῆ τε βίᾳ καὶ λόγων τελειότητι εἴπερ τις ἄλλος, ἐκ-
» τρέφοντος καὶ ὅσον οὐπω τελείου ἀνδρας ἀναδείξαντος;
» Εἰς κενὸν ἄρα ὦ Παναγιώτατε δέσποτα! ὁ τοσοῦτος καὶ
» τοιοῦτος ὑπὲρ τοῦ Σχολείου, ὃν ἀνέλαβεν, ἐκ τοσοῦτου,
» ζῆλος καὶ ἐπιμέλεια ἢ Ἰ. Παναγιότης; ὁ τοσοῦτος, ὃν κχ-
» τέβαλε πόνος, ἢ τοσαύτη δαπάνη, ἢ ἐλπίς τῆς τῶν καρπῶν
» αὐτοῦ ἀπολαύσεως; Φροῦδοὶ τέλος πάντων οἱ τοσοῦτοι παρ'
» ἡμῶν χυθέντες ἰδρώτες, ἀέρος δραξαμένων ψιλοῦ, ἀντὶ τοῦ
» σπουδαζομένου θεράματος! Καὶ δὴ τοιαύτη καταπλαγέντες
» ὀδύνη καὶ τοσαύτη ἀθυμία κατενεχθέντες, καὶ οἶον ἀπογνώ-
» σει κατασχεθέντες παντελεῖ, ποῦ ἂν προσφύγοιμεν, τὸ ἡμέτε-
» ρον ἔλκος ἀποκαλύψαντες, εἰμὴ τοῖς παιωνίσις φαρμάκοις
» τῆς ἡμετέρας πατρικῆς Παναγιότητος; Ποῦ ἂν προσορμισθῶ-
» μεν δεινῶς χειμαζόμενοι εἰμὴ τῷ ἀκυμάντῳ λιμένι τῆς πα-
» τρικῆς αὐτῆς φιλοστοργίας; — Ἐπιδραττόμεθα τοίνυν τῶν
» παναγίων αὐτῆς κρασπέδων, καὶ γουνοῦμενοι, τὰς παναγίας
» χεῖρας καὶ πόδας κατασπκζόμεθα, τοῦ παναγίου αὐτῆς τρα-
» χήλου ἐξαρτώμεθα δεόμενοι καὶ ἐκλιπαροῦντες, ὅπως καὶ
» ὃν εἶδε τρόπον ἢ μεγαλεπήβολος καὶ θεοδώρητος φρόνησις,
» πείσασα στηρίξῃ μείναι ἐν ᾧ ἐκλήθη παρὰ Θεοῦ ὁ καθηγεμόνων
» καὶ πατῆρ, διαπαντὸς ἀτάλευτος, ὁ ἡμέτερος, χρυσάμενη

» πρὸς αὐτὸν εἶτε ταῖς παναγίαις αὐτῆς εὐχαῖς καὶ εὐλογίαις,
 » εἶτε καὶ ἄραις, δεῆσαν, αὐταῖς, αἷς οὐδεὶς ἂν μὴ πεισθεῖναι
 » τολμήσειε. — Ναὶ, Παναγιώτατε δέσποτα! κάμφθητι πρὸς
 » τὴν μετὰ δακρῶν ἡμῶν ἱκεσίαν, καὶ μὴ παρίδης ἐγκυλιν-
 » δουμένους ἡμᾶς πρὸ τῶν παναγίων αὐτῆς ποδῶν, καὶ αἰτοῦν-
 » τας ὁ χαρίσασθαι ἔχει ἀναντιρρήτως, χρησαμένη μόνῳ τῷ
 » βούλεσθαι. Πεισθήσεται γάρ, πεπείσμεθα, ὁ καθηγεμῶν τῷ
 » Ἰμ. Παναγιότητι, τότε νῦν ἔχον, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον
 » διαλεγομένη, πολλῷ μᾶλλον ἢ, ὅτι ἀπόντα Ἰωαννίθηθεν
 » μετεκαλέσαντο εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς
 » παράκλησιν καὶ ἱκεσίαν, Παναγιώτατε δέσποτα! αἱ δὲ θεο-
 » πειθεῖς εὐχαὶ καὶ εὐλογίαι τῆς Ἰμ. Παναγιότητος εἶησαν
 » μεθ' ἡμῶν διὰ βίου.

αψνθ'. Ἰανουαρίου 8.

Χρῦσανθος	Ἱερομόναχος	ἐξ Ἀγίας Μαύρης.
Ἱερεμίας	»	Κρής.
Ἀνανίας	»	Ἄνδριος.
Γαβριήλ	Ἱεροδιάκονος	Ἰθακήσιος.
Διονύσιος	»	Σάμιος.
Μακάριος	»	ὁ ἐκ Καστελορρίζου.
Κυριακὸς	Μοναχὸς	Σέρβος.
Παΐσιος	»	ἐκ Μουντανίας.
Θεόδουλος	»	
Χριστόδουλος	ὁ ἐξ Ἄρτης.	
Κωνσταντῖνος	Βοαχωρίτης.	
Βασίλειος	ὁ ἐκ Ῥαψάνης.	
Βενέδικτος	Ἱερομόναχος	Πελοποννήσιος.
Ἰγνάτιος	Ἱεροδιάκονος	Ἐπιδαύριος.
Κωνσταντῖνος	»	ἐκ Δεμενίκου.
Τράσιος	»	ὁ ἐξ Ἁγ. Μχύρας.
Κωνσταντῖος	Πελοποννήσιος.	
Γεώργιος	ὁ ἐξ Ἀγράφων.	
Παλαιολόγος	ὁ ἐκ τῆς Ἀγ. Σιών.	
Σέργιος	ὁ ἐξ Ἀγράφων.	
Ἡλίας	Ἐπιδαύριος.	
Γεώργιος	ὁ Ζηγοραΐτης.	
Γεώργιος	Κρής.	
Πάσιος	Ἱεροδιάκονος	ὁ ἀνεψ. τοῦ Ἁγ. Μιτυλ.

Διονύσιος ἱεροδιάκονος Ἄνδριος.
 Νικόδημος   »   »
 Μιχαὴλ ἀπὸ Μολδαβοίας.
 Ὁ ἐκ τῆς τῶν Ξηρομ. Εὐστάθιος.
 Θωμᾶς ὁ ἐκ Καστορίας.
 Εὐγένιος Πελοποννήσιος.
 Κωνσταντῖνος ὁ ἐκ Μοσχοπόλεως.
 Ἰάκωβος ἱεροδιάκονος Ἀγριώτης.
 Βαίλειος μοναχὸς ὁ Ἰθακήσιος (1).

Μετ' αὐτὸ πολὺ ἐννοήσαντες οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἀξίαν τοῦ Εὐγενίου, προσκαλοῦσιν αὐτὸν ἐκεῖ, ἵνα διορίσωσι καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν μαθηματικῶν ἐν τῇ τοῦ Πατριαρχείου σχολῇ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δ' ἐκείνην εἶχε διορισθῆ διερμηνεὺς τῆς Ἵψηλης Πύλης καὶ ὁ Γεώργιος Ἀλεξάνδρου Γκίκας, ἀνὴρ φιλομαθῆς καὶ προστάτης τῶν Λογίων. Τῇ προστασίᾳ λοιπὸν τούτου ὁ Εὐγένιος δέχεται τὸν διορισμὸν, ἀποδύεται εἰς νέους ἀγῶνας καὶ εὐδοκιμεῖ.

Κατὰ κακὴν ὁμως τύχην καὶ ἐνταῦθα δὲν ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ ἡσυχος· διότι καὶ ὁ προσκαλεσάμενος αὐτὸν Πατριάρχης Σαμουὴλ ἦτο μὲν ἀνὴρ λόγιος, κατὰ τὸν Ρίζον μάλιστα συνέγραψε καὶ θεολογικὸν τι πονημάτιον, μὴ ἐκδοθὲν (2), ἀλλ' ἦτο συνάμα καὶ ὑπερόπτης καὶ λίαν πρόσχεκολλημένος εἰς τε τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα καὶ δὴ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχαίαν διδασκαλίαν· πολὺ λοιπὸν δὲν ἠρέσκετο εἰς τὰς καινοτομίας τοῦ Εὐγενίου, καὶ παρέσχεν ἐνίοτε ἀκρόασιν εἰς τὰς κατ' αὐτοῦ διαβολὰς

(1) Ἰδὲ Νέας Πανδώρας τομ. ιά. σελ. 243.

(2) Cours de la littérature Grèquie moderne par jacoyna Ky Riso Neroulo pag 488,

καὶ συχοφαντίας. Ἄλλως δὲ ὁ πατριάρχης Σαμουήλ δὲν ἐνοστιμεύετο πολὺ καὶ τὴν μεγάλην ὑπόληψιν τοῦ διερμηνέως Γκίκα, τοῦ προστατεύοντος τὸν Εὐγένιον· διὰ τινος λοιπὸν ἱερωμένου μαθητοῦ Δωροθέου διηγέρθησαν σφοδραὶ ταραχαὶ ἐν τῇ σχολῇ. Παντοπώλης δέ τις ἐτόλμησε καὶ νὰ ἐμπαίξῃ τὸν Εὐγένιον, ὡς διδάσκοντα δῆθεν μαθηματικά, ἅπερ καὶ αὐτὸς ὁ παντοπώλης ἐγίνωσκεν, αὐτοδίδαχθεις ταῦτα ἀπὸ τῆς ἀριθμητικῆς τοῦ Γλιζονίου, ἣν ἔφερε καὶ ὑπὸ μάλης. Ταῦτα ἰδὼν ὁ Εὐγένιος καὶ ἐννοήσας ὅτι καὶ ταῦτα εἶχον τὴν πηγὴν τῶν ἀλλαχοῦ, παρητήθη εὐφῆμως, ἵνα προλάβῃ ὅσα ἔπαθεν ἐν Ἄθῳ.

Λέγεται δὲ ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐπεπλήχθη ποτὲ δημοσίᾳ ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, ὡς ὑπερεπαινέσας δῆθεν ἐν ἐπικηδείῳ λόγῳ τὴν κηδευομένην τότε μητέρα τοῦ διερμηνέως Γρηγορίου Γκίκα. Τοῦ δὲ περιστατικοῦ τούτου μνείαν ποιῶνται ἅπαντες σχεδὸν οἱ γράψαντες περὶ Εὐγενίου· ἀλλ' ἡμεῖς ἐπέισθημεν ὅτι τοῦτο συνέβη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου εἰς τὸν Θεοτόκην.

Ὁ δὲ Εὐγένιος, ἅμα παραιτηθεὶς, ἀπῆλθεν εἰς Λειψίαν, ἵνα δημοσιεύσῃ ὅσα συνέγραψεν. Ἐνταῦθα δ' ἄρχεται τὸ συγγραφικὸν στάδιον τοῦ Εὐγενίου.

Τὸ 1766 ἐξέδωκε, δαπάνῃ τοῦ ἱατροῦ Μανδακάση, τὴν Λογικὰν, σύγγραμμα σοφώτατον ἐξ ἑξακοσίων περίπου σελίδων, εἰς μέγα σχῆμα ὀγδόου συγκείμενον, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν γλῶσσαν γεγραμμένον. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ἂν μὴ εἶχε μόνον τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐλάττωμα, θὰ ἐχρησίμευε πολὺ καὶ σήμερον εἰς

τούς άτυχεῖς μαθητάς, τούς διδασκομένους, ὡς γνωστόν, ἐκ χειρογράφων σημειώσεων.

Διαιρεῖ τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὁ συγγραφεὺς εἰς δύο μέρη εἰς τὴν προοιμιακὴν ἀφήγησιν, ἥτοι εἰσαγωγὴν, ἐν ἣ ἡ πραγματεύεται τὰ ἀναγκαιοῦντα εἰς τὴν σπουδὴν τῆς λογικῆς, καὶ εἰς τὴν κυρίως λογικὴν, ἣν διαιρεῖ ἐπίσης εἰς πέντε βιβλία, καὶ ἕκαστον τούτων εἰς πολλὰ κεφάλαια. Ἐκ μὲν τῶν ἀναγκαιοῦντων πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς λογικῆς θεωρεῖ ὁ συγγραφεὺς καὶ τὴν προθυμίαν· κατὰ δὲ τῶν ὀκνηρῶν συμβουλεύει τὰ ἑξῆς.

« Αὐτοῖς ἀλλ' οὖν οὕτω διακειμένοις, τὸ μὲν ἡσυχον
 » καὶ ἀθόρυβον, ὡς οἶόν τε διωκτέον, ἵνα μὴ καὶ τὸ
 » βραχὺ σφίσι περιῖόν τῆς δυνάμεως, τῇ περὶ τὰ αἰσθη-
 » τὰ δαπάνη ἐπὶ μᾶλλον προσεπιβραχύνοιτο, ὕπνου
 » δὲ μετρίως μεταληπτέον. Καὶ γαστρίζεσθαι μὲν ἀ-
 » φεκτέον, τῶν δὲ σιτίων τὰ εὐχυμώτατα καὶ ὑγιεινό-
 » τατα αἰρετέον. Ναὶ μὲν καὶ ἰατρῶ χρηστέον εἴ τις καὶ
 » ἐκ τῶν φαρμάκων εἰς χυμῶν ἐξεργασίαν τε καὶ εὐ-
 » κρασίαν ἢ ὄνησις· ἐπὶ δὲ πᾶσιν ἀτρύτῳ φιλοπονία ἀ-
 » γωνιστέον, τὸν μὲν νοῦν γυμνάζεσθαι ταῖς μελέταις,
 » τὴν δὲ μνήμην ταῖς ἀναλήψεσιν· ὡς οὕτως ἐλπίς
 » ἂν εἴη καὶ βραδυτέρους ὄντας, ὀξυτέρους τέως ἀνα-
 » δειχθήσεσθαι τῷ χρόνῳ, καὶ τάχα μὲν καὶ τῶν ἐν εὐ-
 » φυίᾳ διαφερόντων, ἑαυτῶν δὲ πάντως, ὀφθήσεσθαι
 » κρείσσονας. (1).

Ἐν πάσῃ δὲ τῇ συγγραφῇ ταύτῃ διαλάμπει ἡ εὐκρί-
 νεια, ἡ καθαρότης τῶν ἰδεῶν καὶ ἡ πλησμονὴ τῶν ἐμ-

(1) Ἰδὲ Λογικὴν Εὐγενίου τοῦ Βουλγ. ἐν Λειψία 1766. σελ. 72.

μαρτύρων ἀποδείξεων. Ἐρευνῶν ἐν πρὸς ἐν ἅπαντα τὰ πρὸ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ συστήματα ὁ συγγραφεὺς, μνημονεύει μετ' εἰλικρινείας ἀπάντων τῶν συγγραψάντων, ἐνιαχοῦ μάλιστα μεταφέρει καὶ περικοπὰς ὀλοκλήρους τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἰσχυρισμῶν του.

Εἶναι ἐκπληκτικὴ τῷ ὄντι ἡ πολυμαθία, ἣν ἐκ μόνης τῆς ἀναγνώσεως τοῦ συγγράμματος τούτου ὑποθέτει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸν συγγραφέα· οὐδένα σχεδὸν τῶν πρὸ αὐτοῦ ἀκμασάντων ἀφίνει ἀμνημόνευτον· ἐνὶ μὲν ἐκάστῳ ἀποδίδει τὴν πρέπουσαν ἀξίαν· περὶ δὲ τῆς μορφώσεως τῆς Λογικῆς λέγει τὰ ἑξῆς·

• Ἡ μὲν οὖν Λογικὴ οὕτως εἰς ἀνθρώπους παρῆλθεν. Οὐ μὲν οὖν ὑπὸ τῶν Θεῶν (οἷα μυθεύεται) καταπεμφθεῖσα τινός, ὑπὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων διὰ μελέτης ἀτενοῦς καὶ ἐπιστασίας, ἐκ τῆς ἱερᾶς φύσεως, ἐν ἣ ὑπολανθάνουσα πῶς ἤργει, τὸ πρῶτον ἀνιχνευθεῖσα, εἶτα πόνοις συχνοῖς, καὶ ἐπιμελείᾳ ἀτρύτῳ, κατὰ βραχὺ συναυξηθεῖσα, καὶ εἰς ὃ καθ' ἡμᾶς ὁράται τέλος ἐλάσασα . . . Πρῶτος τοιγαροῦν Ζήνων ὁ Ἐλεάτης (εἰ μὴ τις τὸν Ἡαρμενίδην ἔτι καὶ πρὸ ἐκείνου τάξειεν, οὗ περ αὐτὸς διήκουσεν) εὐρετῆς γενέσθαι διαλεκτικῆς ἄδεται, ὡσπερ Ἐμπεδοκλῆς ῥητορικῆς. (1)

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὑπερεπαινεῖ καὶ ὁ Κοραῆς ἐν τῷ ὑπομνήματί του «Sur l'Etat de la civilisation en Grèce Paris 1803, ἀποφαινόμενος ὅτι ἐν τῇ ἀναγνώσει

1) Ἴδὲ Λογικῆς ὑπὸ Εὐγ. τοῦ Βουλγάρου ἐν Λειψία τῆς Σαξωνίας 1766 σελ. 128.

τοῦ συγγράμματος τούτου ὀφείλει τὰ ὀλίγα φῶτά του.

Ὁ δὲ Κούμας λέγει περὶ τῆς λογικῆς τοῦ Εὐγενίου τὰ ἑξῆς.

« Ἄλλ' εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὑπερένικησεν ἡ φιλο-
 » σοφία τοῦ Εὐγενίου. Οἱ εἰς τὴν Ἀθωνιάδα σχολὴν
 » μαθητεύσαντες ἐδίδασκον τὴν Λογικὴν τοῦ χειρόγρα-
 » φον. Ἡ εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐμφαινομένη πολυ-
 » μάθεια, ὁ σεμνοπρεπὴς καὶ σοβαρὸς Ἑλληνισμὸς, ἡ ἀν-
 » τιπαράθεσις τῶν νεωτέρων θεωριῶν πρὸς τὰς παλαιὰς
 » ἐκύρωσε γενικῶς τὰς γνώμας, καὶ ἤρχισαν ὅλοι οἱ
 » μαθηταὶ νὰ μὴ ζητοῦν ἄλλαν, εἰμὴ τὴν Λογικὴν τοῦ
 » Εὐγενίου. » (1).

Τὸ δὲ 1767 ἐξέδωκεν ἐπίσης ἐν Λειψία δαπάνῃ τοῦ αὐτοῦ Μανδακάση ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῶν μαθηματικῶν τοῦ Σεγνέρου. Ἐνταῦθα διαμένων λέγεται ὅτι ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα καὶ ἠτοιμάζετο ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν, ἀλλ' ἐκωλύθη, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἡ Ἑπτάνησος τότε κατεῖχετο ὑπὸ τῶν πρεσβευόντων τὸ δυτικὸν δόγμα Ἐνετῶν· οὗτος δὲ εἶχε συγγράψει πρότερον κατὰ Λατίνων· ἀλλὰ τοῦτο φρονοῦμεν δὲν εἶναι ἀληθές, διότι τὸ κατὰ τῶν Λατίνων πόνημα τοῦ Εὐγενίου ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸν Σάθαν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1796 (2). Ἐν Λειψία δ' ἔτι διαμένων ὁ Εὐγένιος μετέφρασεν εἰς τὴν καθομιλουμένην καὶ ἐδημοσίευσεν ἄνωνύμως τῷ 1768 τὸ περὶ τῶν ἐν Πολωνία ἐκκλησιαστικῶν διχονοιῶν σύγγραμμα τοῦ Βολταίρου, ὅπερ ἐπροίκισε καὶ διὰ πολλῶν θεολογικῶν καὶ ἄλλων σημειώσεων.

(1) Ἱστορίαν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ὑπὸ Κούμα τομ. 16' σελ. 566.

(2) Ἴδὲ Νεοελληνικῆς φιλολογίας ὑπὸ Σάθα σελ. 566.

Τὸ μὲν σπουδαῖον τοῦτο πόνημα, καίτοι ἀνωνύμως δημοσιευθὲν, δὲν ἐβράδυνεν ὅμως νὰ ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν τοῦ δημοσίου εἰς τὸν σοφὸν Ἕλληνα μεταφραστὴν. Κατ' εὐτυχίαν δὲ τότε κατέφυγεν εἰς Λειψίαν, ἔνεκα τῶν πολιτικῶν ταραχῶν τῆς πατρίδος του, ὁ Πολωνὸς πρίγκηψ Ἰωσήφ Λιμπονόφσκης, ὅστις, πλούσιος καὶ φιλόμουσος ὢν, συνέστησε φιλολογικόν τινα σύλλογον, εἰς ὃν εἰσήγαγε καὶ τὸν Ἕλληνα ἱεροδιάκονον.

Ὁ πρίγκηψ μόλις ἐμβατεύσας εἰς τὴν ἐκτεταμένην παιδείαν τοῦ Εὐγενίου, ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ εἰς Βερολίνον καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν γνωριμίαν τοῦ Φριδερίκου τοῦ μεγάλου, οὗτινος τὴν αὐλὴν ἐτίμα τότε καὶ ὁ Βολταῖρος.

Ὁ μὲν σοφὸς Ἕλληνα ἀφίκετο τῷ ὄντι εἰς Βερολίνον τῷ 1769 καὶ ἠξιώθη εὐμενοῦς ὑποδοχῆς ὑπὸ τοῦ φιλομούσου βασιλέως· ἐνταῦθα δὲ λέγεται ὅτι συνέβη αὐτῷ, συνδειπνοῦντί ποτε παρὰ τῷ βασιλεῖ μετὰ τοῦ Βολταίρου, τὸ ἐξῆς· ὁ μὲν Γάλλος φιλόσοφος ἐπέκρινε τὰς τῶν ὀρθόδοξων πολλὰς νηστείας καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς οὐκ ὀλίγας θεολογικὰς συζητήσεις. Ἀπὸ συζητήσεως δὲ εἰς συζήτησιν ἐλαυνόμενος, ἔφθασε ν' ἀρνηθῇ καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπάρξιν· προέτρεπε δὲ καὶ τὸν Εὐγένιον νὰ παραδεχθῇ τὰς δοξασίας του· ἀλλ' οὗτος μετ' ἀφελείας ἀπήντησεν « εἰ μὲν τὰ παρὰ σοῦ λεγόμενα (περὶ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἰδίως) εἰσὶν ὀρθὰ, ἐγὼ, ὁ ἄλλως φρονῶν, » δὲν βλάπτομαι, εἰ δ' ὀρθὰ εἰσιν, ἅπερ ἐγὼ φρονῶ, τότε ὅποια τις ποινὴ ἐστὶν ἀνταξία τῆς ἀλλοφροσύνης σου; » (1).

(1) Ἴδὲ Συλλογὴν ἀνεχδότων συγγραμμάτων ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως ὑπὸ Γ. Αἰνιάνοσ σελ. 10'.

Κατ'εὐτυχίαν μὲν τότε Αἰκατερίνη ἢ δευτέρα, συγγράψασα τὰς εἰσαγωγὰς τῆς εἰς τοὺς νέους κώδικας, εἶχε πέμψει ἀντίτυπα αὐτῶν καὶ εἰς τὸν Φρεδερίκον. Οὗτος δὲ, γινώσκων ὅτι ἡ ὄσον ἐνδοξος, τοσοῦτον καὶ φιλόδοξος, σύμμαχός του ἐπεθύμει νὰ γείνη γνωστὸν τὸ σύγγραμμά τῆς εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, προέτεινε τῷ Εὐγενίῳ τὴν εἰς τὴν νεοελληνικὴν μετάφρασιν. Ἡ μὲν Αἰκατερίνη, μαθοῦσα τοῦτο, ἐπέμψεν ἐπίτηδες ἓνα τῶν αὐλικῶν τῆς, Ναρίσκην καλούμενον, ἵνα ἐνισχύσῃ τὴν πρότασιν. Ὁ δὲ Εὐγένιος ἀποδεξάμενος αὐτὴν εὐχαρίστως, ἐδημοσίευσεν τῷ 1770 τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν σὺν τῷ ῥωσικῷ κειμένῳ.

Ἡ Αἰκατερίνη τότε, ἀμείψασα γενναίως τὸν Ἕλληνα μεταφραστὴν, προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς Πετρούπολιν ὡς βιβλιοθηκάριον τῆς Αὐλῆς τῆς μὲ μισθὸν 1500 ἀργυρῶν ρουβλίων κατ' ἔτος. Τῷ ἐπέμψεν δὲ συνάμα καὶ 1000 ρούβλια δι' ὁδοιπορικὰ ἐξοδα· πρὸς δε τούτοις χάριν ἀσφαλείας, φαίνεται, ἐπέμψεν καὶ συνοδίαν, ἣν ὠδήγει εἰς λοχαγός· μεταξὺ δ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Εὐγενίου λέγεται ὅτι συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς. Ὁ μὲν λοχαγός, βλέπων τὴν ἀφέλειαν τοῦ ἱεροδιακόνου, ὠλιγώρει αὐτοῦ· οὗτος δὲ, καίτοι ἀποφεύγων τὴν ἐπίδειξιν, μὴ ἀνεχόμενος ὁμως καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς τρόπους τοῦ λοχαγοῦ, ἔδωκεν αὐτῷ ἓν μάθημα. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἀναγνοὺς πρότερον τὸν κατάλογον τῶν ὑπ' ἐκείνου ὀδηγουμένων στρατιωτῶν, ἠρώτησεν ἀφελῶς « ἐὰν ἀπολέσῃς τὸν κατάλογον τοῦτον, λοχαγέ μου, τί θὰ πράξῃς ; » « θὰ γράψω νὰ μοῦ στείλωσιν ἕτερον » ἀπήντησεν ὁ λοχαγός « διότι ἄλλως μοι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐνθυμηθῶ τοσαῦτα τοιούτων μάλιστα ἀνθρώπων ὄνομα-

τα» «καλῶς» ἀπήντησεν ὁ Εὐγένιος «ἀκουσον λοιπὸν ταῦτα», καὶ ἐξεφώνησεν ἐκ στήθους ἅπαντα τὰ δύσηχα ὀνόματα τῶν στρατιωτῶν τοῦ λοχαγοῦ. Πάραυτα δὲ οὗτος ἐνόησεν ὅτι ὁ ἀπέριτος ἱεροδιάκονος δὲν ἦτο τυχαῖος ἄνθρωπος. (1).

Ἄς μὴ λησμονήσῃ δὲ ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἕκαστος ἀξιωματικῶς ἐθεωρεῖτο τότε ἐν Ῥωσσίᾳ εὐγενής· ἕκαστος δὲ μὴ εὐγενής ἐθεωρεῖτο ὅς τις παλιάνθρωπος.

Ἐν Πετροπόλει ὁ Εὐγένιος εὔρεν ἀρίστην ὑποδοχὴν.

Ἡ Αὐτοκράτειρα δὲν εἶχε λέξεις ἱκανὰς νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχαρίστησίν της· ἀλλ' ὁ Εὐγένιος, μόλις ἐγκατασταθεὶς, ἐνεθυμήθη ὅτι τὴν προαγωγὴν του ὀφείλει εἰς τὴν συμβουλήν τοῦ Πολωνοῦ πρίγγιπος Λαμπονόφσκη.

Ὅθεν ἀμέσως συνέταξε λατινιστὶ ὑπόμνημα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*de Zichis ad Czedos designandos extorsis tum de erroribus a P. Dobnero in lingua Graeca commissis.*» καὶ προσεφώνησεν αὐτὸ ὡς τεκμήριον εὐγνωμοσύνης εἰς τὸν αὐτὸν πρίγγιπα. Τὸ ὑπόμνημα δὲ τοῦτο συνετάχθη ὡς ἐπεισόδιον λατινικοῦ συγγράμματος αὐτοῦ τοῦ πρίγγιπος Λαμπονόφσκη, δημοσιευθέντος τῷ 1770 ὑπὸ τὸν τίτλον «*Vindicare Zechi et Czechii.*»

Ἐκτραγέντος τότε τοῦ μεταξὺ Ῥώσσιων καὶ Τούρκων πολέμου, ἡ μὲν Αὐτοκράτειρα ἐπεδαψήλευσεν ἅπειρα εἰς τοὺς Ἕλληνας προνόμια καὶ ὑποσχέσεις· ὁ δ' Ἕλληνας βιβλιοθηκᾶριος ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας, ἵνα δημοσιεύσῃ διάφορα φυλλάδια καὶ πολιτικὰ ἄρθρα ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων καὶ κατὰ τῶν Τούρκων.

(1) Ἴδὲ Συλλ. Ἄνεκ. ὑπὸ Γ. Αἰνιᾶνος σέλι κἀ.

Ἐκ τῶν ἔργων τούτων τὸ προξενήσαν τὴν μεγαλειτέραν ἐντύπωσιν, ἦτο τὸ δημοσιευθὲν τῷ 1772, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Στοχασμοὶ εἰς τοὺς παρόντας κρισίμους καιροὺς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.»

Ἄλλ' ὁ εὐγενὴς τὴν ψυχὴν Εὐγένιος δὲν ἐβράδυνε νὰ θρηνήσῃ τὰ ἐν τῇ πατρίδι του βραδύτερον ἐνσκήψαντα δυστυχήματα· γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι, γενομένης τῆς εἰρήνης τότε, οἱ ἀτυχεῖς Ἕλληνες, καίτοι μέγαν ἐκτεθέντες ἀπέναντι τῶν Τούρκων καὶ μέγαν συντελέσαντες ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας, οὐχ ἦττον ὁμως ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν τύχην των. Ἐκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας Ἑλλήνων ἐπέρασαν τότε οἱ Τούρκοι κατὰ τὸν Σάθαν (1) ἐν στόματι μαχαίρας.

Τῷ δὲ 1773, τελουμένων τῶν γάμων τοῦ μεγάλου Δουκὸς Παύλου, διαδόχου τοῦ Ῥωσικοῦ θρόνου, ὁ Εὐγένιος, ἀποσπογγίσας τὰ δάκρυα, συνέγραψεν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ ἐδημοσίευσεν ποίημα, ἐπιγράψας αὐτὸ «Ἐπιθάλαμον.» Ἡ δὲ Αὐτοκράτειρα, ἵνα παρηγορήσῃ τὸν Εὐγένιον, ἐδημιούργησεν ἐπίτηδες ἐν Πουλτάβη νέαν Ἀρχιεπισκοπὴν, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Σλαβονίου καὶ Χερσῶνος, καὶ διέταξε νὰ προχειρισθῇ Ἀρχιεπίσκοπος αὐτῆς ὁ Ἕλλην Ἱεροδιάκονος· «Μοὶ ὑπῆρξεν ὅλως ἀδύνατον ν' ἀποφύγω τοῦτο, ἔγραφε τὴν 22 Νοεμβρίου 1775 ἐκ Μόσχας, πρὸς τὸν ἐξάδελφόν του Παπᾶ Δημήτριον εἰς Ζάκυνθον ὁ Εὐγένιος· οὔτε ἡ εὐσχημὸς ἀποποίησης μου, οὔτε αἱ παρακλήσεις μου, οὔτε αἱ ἐνεκὰ τῆς προβεβηκυίας ἡλι-

(1) Ἰδὲ Τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα σελ. 524.

» κίας αδυναμία μου, οὔτε ἡ τῆς Ῥωσικῆς γλώσσης
 » ἀγνοία μου, οὔτε ὅσα ἄλλα μετεχειρίσθην ἐπιχειρή-
 » ματα ἔσχυσαν τὸ παράπαν νὰ πείσωσι τὴν Αὐτοκρά-
 » τειραν νὰ μὲ ἀπαλλάξῃ τοῦ φορτίου τούτου. Τρὶς προ-
 » σεκλήθην ἐκ Πετροπόλεως εἰς Μόσχαν, ὅπου διέτριβε
 » τότε ἡ Αὐτοκράτειρα, καὶ τρὶς ἀπεποιήθην, προφασι-
 » ζόμενος ὅσα ἐμνημόνευσα, ἀλλ' ἐπὶ τέλους διαταχθεὶς
 » ἐντόνωσ, ἠναγκάσθην νὰ ἐνδώσω» (1).

Τὸν μὲν Αὐγούστον λοιπὸν τοῦ 1775 ἐχειροτονήθη
 πρεσβύτερος· τὸν δὲ Ὀκτώβριον, Ἀρχιεπίσκοπος. Το-
 σαύτην δὲ ἐπιμονὴν ἔδειξεν εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ Εὐ-
 γενίου ἡ Αὐτοκράτειρα καὶ τοσαύτην εὐχαρίστησιν ἔλα-
 βε, διότι ἐνίκησε τὸ ἀνένδοτον αὐτοῦ, ὥστε ἐν τῇ χει-
 ροτονίᾳ παρευρέθη αὐτοπροσώπως, συνοδευομένη μάλι-
 στα ὑφ' ἀπάσης τῆς Αὐτοκρατορικῆς λαμπρᾶς αὐτῆς
 Θεραπείας. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν χειροτονίαν ἡ μὲν αὐ-
 λὴ ἐπανέκαμψεν εἰς Πετρούπολιν, ὁ δὲ Εὐγένιος μετέ-
 φρασεν ἑλληνιστὶ καὶ ἐξέδωκε κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ
 1775 ὠδὴν εἰς τὸν κόμητα Γρηγόριον Ποτέμκην, εὐ-
 νοούμενον ἢ, ὡς κοινῶς λέγεται, «ἄλλον ἐγὼ» alter ego
 τῆς Αὐτοκρατείας. Αὕτη δὲ ἀμέσως τότε παρέσχε τῷ
 Εὐγενίῳ νέον δεῖγμα ἐξιδιασμένης εὐμενείας· τῷ ἔδωκε
 τὸ παράσημον τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, τὸ διδόμενον, ὡς
 γνωστὸν, μόνον εἰς τοὺς παρέχοντας μεγίστας εἰς τὴν
 Αὐτοκρατορίαν ὑπηρεσίας· συνάμα τότε καὶ ἡ ἐν Πε-

(1) Ἴδὲ τὰς περὶ τούτου λεπτομερείας ἐν τῷ *Biographie de l'Ar-
 chivèque Eugène Bulgari par André Papadopoulos Yretos Athè-
 nes 1860 pag. 1—XXVII.*

τρουπόλει Αὐτοκρατορικὴ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν κατέταξε τὸν Εὐγένιον μεταξὺ τῶν τακτικῶν αὐτῆς μελῶν.

Τούτων δὲ γενομένων ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν του, ἀλλ' ἐκεῖ ἐννόησεν ὅτι δὲν ἦτο ἐκ φύσεως πεπλασμένος, ἵνα ποιμάνῃ λαούς· πλὴν ἀλλ' ὁμως ἄριστα γινώσκων ὅτι ἡ Αὐτοκράτειρα κατ' οὐδένα λόγον ἤθελε συγκατατεθῆ νὰ δεχθῆ τὴν παραίτησιν ἄνευ καταλλήλου ἀντικαταστάσεως ὑπὸ Ἑλληνοσ Ἀρχιεπισκόπου, παρεκάλεσε παρ' αὐτῷ τὸν συμπατριώτην του Θεοτόκην, διευθύνοντα τότε τὸ ἐν Ἰασίῳ Γυμνάσιον· ἐμύησεν αὐτὸν εἰς τὸ μυστικὸν καὶ ὑπεχρέωσε νὰ ἐκμάθῃ τὴν Ῥωσικὴν· ἅμα δὲ εἶδεν ὅτι ὁ Θεοτόκης ἠδύνατο καὶ Ῥωσιστὶ νὰ λειτουργήσῃ μεθ' ὄσης εὐχερείας ἐλειτούργει ἑλληνιστὶ, παρεκάλεσε τὴν Αὐτοκράτειραν νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τοῦ φορτίου. Αὕτη δὲ τότε μόνον συγκατετέθη, ὅτε ἐπείσθη, ὅτι ὁ μὲν Εὐγένιος εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ ἀσχοληθῆ εἰς φιλολογικὰ ἔργα· ὁ δὲ Θεοτόκης ἠδύνατο ἄριστα νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ. Ὅθεν παρούσης καὶ αὐθις τῆς Αὐτοκρατείας, προχειρίζεται τὴν 6 Αὐγούστου 1779 ὁ Θεοτόκης. Ὁ δὲ Εὐγένιος, χωρὶς νὰ παρεκτοπίσῃ, ἐπιδίδεται εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν τεσσάρων βιβλίων τῶν γεωργικῶν καὶ τῆς Αἰνειάδος τοῦ Βιργιλίου.

Διέμεινε δὲ ἐν Πουλτάβῃ μέχρι τοῦ 1782 καὶ τότε μετέβη εἰς τὴν Χερσῶνα, ἀφ' ὅπου ἐδημοσίευσεν ἐν Πετροπόλει τῷ 1786 τὴν προμνημονευθεῖσαν μετάφρασιν καὶ διέμεινεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ ἔτους τούτου· ἐκεῖθεν ἀπεσύρθη εἰς Πετρούπολιν, οὐχὶ βεβαίως ἵνα ἐντρυφήσῃ, ἀλλ' ἵνα προμηθεύηται εὐκολώτερον τὰ πρὸς τὴν πεφιλημένην αὐτῷ συγγραφὴν. Ὅθεν ἐνταῦθα ἀποπερατώσας ἐξέδω-

κε τῷ 1791 τὴν μετάφρασιν τῆς Αἰνειάδος ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἀπορεῖ τῷ ὄντι ὁ ἀναγνώστης τί ἄρα γε πλειότερον νὰ θαυμάσῃ τοῦ Ἑλληνοῦ μεταφραστοῦ τὴν εὐχέρειαν εἰς τὸ γράφειν Ὀμηρικοὺς στίχους ; τὴν ἰκανότητα εἰς τὸ μὴ ἀλλοιοῦν τὸ παράπαν τὴν ὀρχικὴν ἔννοιαν τοῦ Λατίνου ποιητοῦ ; ἢ τὸ ἀκένωτον τῶν φιλολογικῶν γνώσεων, δι' ὧν ἐπλούτισε σχολίοις καὶ ὑποσημειώσεις τὸ ἔργον αὐτοῦ ὁ Εὐγένιος ;

Ἄλλὰ καίτοι τούτων οὕτως ἐχόντων, τινῶν μάλιστα εἰπόντων, ὅτι ἂν μὴ ὑπῆρχε Λατινικὴ Αἰνειάς, εὐκόλως ἐδύνατό τις νὰ ἐκλάβῃ τὴν Ἑλληνικὴν ὡς πρωτότυπον, εὐχ ἦττον ὁμῶς δὲν δύναται τις ἄρα γε νὰ ἐπιφωνήσῃ, ὅτι αὐτὰ μάταια ἀπώλεια χρόνου, καὶ οἷα ἐξάντλησις γονίμου νοός ! ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο ἐπεβλήθη, φαίνεται, ὑπὸ τῆς φιλοδόξου Αἰκατερίνης εἰς τὸν Εὐγένιον. Τοιοῦτό τι τοῦλάχιστον ἐμφαίνει ἡ φράσις τοῦ αὐνομιλῶ τὸ πλέον μετὰ τῶν νεκρῶν » τὸ δὲ χεῖρον ὅτι μηδὲ ἐκ τούτων, μεθ' ὧν θέλω ἐπειδὴ τούτο ἤθελεν εἶναι ἰκανὸν παραμύθιον, ἀλλὰ μετ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ με καθοδηγήσουν εἰς τὸ προκείμενον φιλοπόνημά μου » (1).

Τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς τοιοῦτον μάλιστα, παρέσχεν ἀφορμὴν καὶ εἰς φθόνον καὶ εἰς τὴν ἐκ τούτου πάντοτε ἀπορρέουσαν συχοφαντίαν. Τινὲς λοιπὸν, μὴ δυνάμενοι νὰ πράξωσιν ὅσα ἐπραξεν ὁ Εὐγένιος, ὑποκώφως ἐσυ-

(1) Ἴδὲ Βόσπορον ἐν Βορυθένει τὴν ἀπὸ 9 Ἰανουαρίου 1790 ἐπιστόλῃν Εὐγενίου, σελ. 358· ἰδὲ αὐτόθι καὶ τὴν ἀπὸ 23 Ἰανουαρίου 1791, σελ. 363.

κοφάντουν αὐτὸν καὶ αὖθις ὡς ἄθεον· ἀλλ' οὗτος πρὸς ἀποστόμωσιν δὲν ἐβράδυνε νὰ δημοσιεύσῃ τῷ 1797 τὴν περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετάφρασίν του εἰς τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμα Ἄδαμ τοῦ Ζοιρνικαθίου· βράδύτερον δὲ ἐδημοσίευσε καὶ τὰ τελεουργικά· τῷ δὲ 1801 ἐδημοσίευσεν ἐν Βιέννῃ τὴν «*Ἀδολεσχίαν φιλόθεον*» ἥτοι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς Ἱερᾶς Μωσαϊκῆς πεντατεύχου βίβλου ἐπιστάτεις ψυχωφελεῖς τε καὶ σωτηριώδεις ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως· ἐπιστάσις Ἀρθίμου Γαζῆ.

Ἐν τῷ οἰτόμῳ τούτῳ συγγράμματι ὁ συγγραφεὺς σχολιάζει τὰ πέντε ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς βιβλία, ἡγούν τὸ τῆς Γενέσεως, τὸ τῆς Ἐξόδου, τὸ Λευϊτικόν, τοὺς Ἀριθμοὺς, καὶ τὸ Δευτερονόμιον. Προοιμιάζεται δὲ λέγων ὅτι ἐν τῇ Γραφῇ εἰσὶ τινὰ, μὴ ἐπιδεκτικὰ συζητήσεως, καὶ ὀρίζει σαφῶς ταῦτα· ἐπὶ πάντων δὲ τῶν λοιπῶν δίδει τοιούτας ἐρμηνείας καὶ ἐξάγει τοιαῦτα συμπεράσματα, ὥστε νὰ καρποῦται πάντοτε ὁ ἀναγινώσκων τὰς γραφάς. Ἀτύχημα μὲν εἶναι ὅτι δὲν ἐπεκράτησε παρ' ἡμῖν ἡ συνήθεια τῆς συχνῆς ἀναγνώσεως τῆς Γραφῆς, τούτου δὲ ἔνεκα ἴσως τε πολιτισμὸς ἡμῶν καὶ ἡ εὐημερία εἰσὶν ὑποδεέστερα καὶ τὰ ἤθη, ἂν οὐχὶ τὰ κατὰ φύσιν τὰ κατ' ἔξιν ὁμῶς, τραχύτερα τῶν παρὰ τοῖς ἀναγινώσκουσι συνεχῶς τὴν Γραφήν. Ἄλλως, ἂν ἐπεκράτει καὶ παρ' ἡμῖν ἡ ἀρίστη συνήθεια τοῦ ἀναγινώσκειν τὰς Γραφάς, τὸ σύγγραμμα τοῦ Εὐγενίου ἤθελε χρησιμεύει ὡς ἄριστος ὁδηγός. Τοῦ συγγράμματος τούτου εὐτυχῶς ἐγένετο καὶ κατὰ τὸ 1858 δευτέρα ἐκδοσις, δαπάνῃ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Κυρίλλου, ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Τάφου τυπογραφείῳ καὶ μετὰ

καλοῦ τινός προλόγου τοῦ Η. Τανταλίδου· ἐν αὐτῷ τούτῳ ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐνδοιάζει μὲν νὰ μνημονεύσῃ καὶ τινων τῶν μὴ ὀσίων χωρίων τῆς Γραφῆς, οἷόν τοῦ παθήματος τοῦ Ἀδάμ ὑπὸ τῆς Εὔας, τῆς θρασύτητος τοῦ Χαναάν ἐνώπιον τοῦ πατρὸς του Χάμ, καὶ τοῦ μὴ λίαν ἠθικοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ Ἰακώβ, ὑποσκελίσας τὸν ἀδελφόν του Ἰσαάκ, ἐκτήσατο τὰ πρωτοτοκεῖα⁽¹⁾. ἀλλὰ γινώσκει νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ πάντων τούτων διδακτικώτατα συμπεράσματα.

Τελευταῖον σπουδαῖον σύγγραμμα ἐδημοσίευσεν ὁ Εὐγένιος «Τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις ἤτοι περὶ τῶν περὶ φύσει ὄντων φιλοσοφούμενα, ἐπιτετμημένως μὲν, σαφῶς δὲ ὡς οἷόν τε ἐκ διαφόρων φιλοσόφων ἀωτευθέντα ὑπὸ τοῦ Πανιερωτάτου Ἐπισκόπου Κυρίου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, ἱεροδιακόνου ἔτι ὄντος, σχολαρχοῦντος ἐν τε Ἰωαννίνοις καὶ ἐν τῇ Ἀθωνιάδι Ἀκαδημίᾳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς ἀκρόασιν τῶν παρ' αὐτοῦ μαθητευόντων. Τὰ νῦν δὲ τύποις ἐκδοθέντα ὑπὸ τῆς αὐταδελφότητος τῶν Ζωσιμάδων ἐπὶ τὸ διανεμηθῆναι δωρεὰν τοῖς φιλεπιστήμοσι τῶν Ἑλλήνων νεανίσκοις, ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1802.» Τοῦ συγγράμματος τούτου, ὅσον σχευοτενῆς καὶ σκοτεινός φαίνεται ὁ τίτλος, τόσον σαφῆς εἶναι ἡ φράσις· εἶναι δὲ τὰ μαθήματα τῆς φυσικῆς πειραματικῆς, ἅπερ ἐδίδασκέν ὁ Εὐγένιος. Ἐν αὐτοῖς περιέχονται τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωστὰ μετὰ τοσαύτης εὐκρινείας,

(1) Ἰδὲ Ἀδολογία: Φιλοθέου ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως ἐν Βιέννῃ, 1804 τομ. α'. σελ. 205, 40 καὶ 43.

ὥστε καὶ σήμερον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὠφελήσωσι τοὺς ἀτυχεῖς φοιτητὰς τοῦ Πανεπιστημίου, ἂν εἴτε οὗτοι ἦσαν πλειότερον ἐξωκειωμένοι μετὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, εἴτε ὁ ἀοίδιμος Εὐγένιος ἐδημοσίευσεν τὸ πολύτιμον ὄντως τοῦτο σύγγραμμα αὐτοῦ εἰς γλῶσσαν ἀπλουστεράν. Εἶναι δὲ ἐκδοσθέν ἐκδοσθέν εἰς σχῆμα τέταρτον, καὶ ἔχει τετρακοσίας περίπου σελίδας καὶ εἰκονογραφίας τῶν τῆς φυσικῆς πειραματικῆς ὀργάνων, ὧν γίνεται μνεία ἐν τῷ κειμένῳ.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ Αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη ἀπεβίωσε τῷ 1796· διεδέχθη δ' αὐτὴν ὁ ἀτυχὴς Παῦλος, ὅστις, καίτοι τραχὺς πρὸς ἅπαντας, πρὸς τὸν Εὐγένιον ὁμῶς ἦτον αἰείποτε φιλοφρονέστχτος, καὶ λέγεται ὅτι οὐδὲν οὐδέποτε ἠρνήθη εἰς τὸν σεβάσμιον ἀρχιεπίσκοπον· ἀλλὰ καὶ οὗτος, γενόμενος ὀγδοηκοντούτης, ἀπεσύρθη πρὸς ἀνάπαυσιν εἰς τὴν Μονὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ Νεύσκη καὶ σπανιώτατα ἐφαίνετο ἐν τῷ κόσμῳ· ἐν δὲ τῷ δωματίῳ του, περιστοιχισμένος ὧν αἰείποτε ὑπὸ βιβλίων, οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ μελετᾷ καὶ νὰ συγγράφῃ· τὴν δὲ 10. Ἰουνίου 1806. ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ, βιώσας ἔτη ὀγδοήκοντα καὶ ἐννέα μῆνας καὶ ἡμέρας εἴκοσι τέσσαρας.

Δι' αὐτογράφου διαθήκης, γενομένης τὴν 16. Ἀπριλίου 1805. σύμπασαν μὲν τὴν σμικρὰν χρηματικὴν περιουσίαν του, συγκειμένην ἐκ δέκα μόλις χιλιάδων ρουβλίων, διέθεσεν εὐσεβέστατα· ἅπαντα δὲ τὰ ἐκτετυπωμένα ἀντίτυπα τῶν συγγραμμάτων του ἐδωρήσατο τῇ Μονῇ τοῦ Νεύσκη, ὅπου καὶ ἐνεταφιάσθη· τὰ δὲ χειρόγραφα διέταξε νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς ἐν Μόσχᾳ

αὐταδέλφους Ζωσιμάδας, ἵνα χρησιμοποιήσωσι ταῦτα.

Καὶ οὗτος μὲν ὑπῆρξεν ὁ βίος τοῦ Εὐγενίου· ἐνταῦθα δὲ καθήκον θεωροῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν τὰς ἐξῆς κρίσεις. Τὸ ὅτι ὁ μὲν Εὐγένιος εἶχε παιδιόθεν κλίσιν νὰ γείνη κληρικός, τοῦτο μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ ὅτι προὔτιμησε νὰ θυσιάσῃ χάριν τῆς ἐφέσεώς του ταύτης καὶ αὐτὴν τὴν ἀναμένουσαν αὐτὸν οὐκ εὐκαταφρόνητον κληρονομίαν τοῦ πρὸς πάππον θείου του Ἀλουϊσίου· ἀλλ' ἐν τῷ βίῳ διέπρεψεν ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς συγγραφεὺς μᾶλλον ἢ ὡς κληρικός· διότι, μόλις ἀξιωθείς τοῦ πρώτου κληρικῶ ἀξιώματος, διέμεινεν ἐν αὐτῷ ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη, οὔτε ἤθελε συγκατατεθῆ ἴσως ν' ἀνταλλάξῃ τὸ τοῦ διακόνου ἀξίωμα πρὸς τὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἀν μὴ ἐφοβεῖτο τὴν δυσμένειαν τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὀλίγιστα δυστυχῶς ὑπάρχουσιν ἤδη παραδείγματα ἀνθρώπων, προσκαλουμένων εἰς μεγάλα ἀξιώματα καὶ ἀποποιουμένων· ἀλλ' ὅμως ὁ Εὐγένιος, καίτοι ἀναγκασθεὶς, ὡς εἶδομεν, νὰ δεχθῆ αὐτό, δὲν παρέμεινεν ὅμως· ἀλλὰ μόλις δυνηθεὶς νὰ εὖρη διάδοχον, παρεχώρησεν αὐτῷ τὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἀξίωμα, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πεφιλημένην αὐτοῦ συγγραφὴν.

Ἀνίκανος βεβαίως δὲν ἦτο ὁ Εὐγένιος νὰ ποιμάνῃ ἐν Ῥωσσίᾳ μάλιστα καὶ ποίμνιον, συγκείμενον κατὰ τὰ πλεῖστα ἐξ ἀποίκων Ἑλλήνων, Σέρβων, καὶ Δακῶν, μετοικησάντων ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ του ἕνεκα τῶν ἀνωμάτων περιστάσεων τῆς πατρίδος των· ἀλλ' ὁ Εὐγένιος ἀντὶ νὰ ποιμάνῃ τὸ ποίμνιον τοῦτο διὰ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ σκήπτρου, τοῦ καλουμένου πατερίτσα προὔτιμησε νὰ ποιμάνῃ μέχρι τέλους τοῦ βίου του τὸ σύνολον τοῦ χριστιανικοῦ ἢ τοῦ Ἑλληνικοῦ τοῦλάχιστον

ποιμνίου διὰ γραφίδος, ἥτις, κάλλιστα ἐγίνωσκεν, ὅτι εἰς χεῖρας αὐτοῦ εἶχε μείζονα παντός σκῆπτρου ἰσχύον. Ὁ Εὐγένιος ἄρα δικαίως πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ὁ πρῶτος ἐγκαινιάσας τὴν διὰ τῶν γραμμάτων ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος.

Τοῦ Εὐγενίου πλήν τῶν δημοσιευθεισῶν ἐν τῷ «Βόσπορος ἐν Βορυσθένει» καὶ ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ Γ. Αἰνιᾶνος ἐπιστολῶν, σώζονται καὶ τινες χειρόγραφοι παρὰ τῷ ἰατρῷ Κυρίῳ Σοφοκλεῖ Οἰκονόμῳ, ἀδημοσίευτοι· εὐχῆς ἄξιον εἶναι νὰ ἐδημοσιεύοντο καὶ αὗται.

Τὸ δὲ σύνολον τῶν συγγραμμάτων τοῦ Εὐγενίου κατὰ Σάθαν ἔχει οὕτω·

« — Ὁρθόδοξος ὁμολογία σχεδισθεῖσα παρὰ τοῦ σοφολογιωτάτου ἱεροδιακόνου κυρίου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως. (ἐξεδόθη ἐν Ἀμστερδῆμῳ τῷ 1767 ὑπὸ Ἰωάννου Πρίγκου τοῦ ἐκ Ζαγοράς τῆς Θετταλομαγνησίας μετ' ἄλλων).

— Ἡ Λογικὴ, ἐκ παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων συνεργανισθεῖσα ὑπὸ Εὐγενίου διακόνου τοῦ Βουλγάρεως· ἥς προτέτακται ἀφήγησις προεισοδιώδης περὶ ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς κατὰ τὴν φιλοσοφίαν ἐνστάσεως, καὶ προδιατριβῆς τέσσαρες εἰσαγωγικαὶ εἰς ἅπασαν ἐν γένει τὴν φιλοσοφίαν προτελεστικαί. Ἐκδοθεῖσα σπουδῆ τε καὶ φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ ἐλλογιμωτάτου καὶ ἐξοχωτάτου ἐν ἰατροφιλοτόμοις κυρίου Θωμᾶ Μανδακάσου τοῦ ἐκ Καστορίας. Ἐν Λειψίᾳ α ψ ξ ς'. 8. σελ. 586. (προσφωνεῖται τῷ Γρηγορίῳ Γκέικα ἡγεμόνι Μολδοβλαχίας).

— Βιβλιᾶριον κατὰ Λατίνων· Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1796.

— Διατριβὴ περὶ εὐθανασίας. Ἐν Πετροπόλει 1804.

— Στοιχεῖα Μεταφυσικῆς. Ἐν Βενετίᾳ 1805.

— Τὰ Ἀρέσκοντα τοῖς Φιλοσόφοις. Ἐν Βιέννῃ 1805.

— Ἐκατονταετηρὶς τῶν ἀπὸ Χριστοῦ. Ἐν Λειψίᾳ 1805.

— Κριτικαὶ ἐπιστάσεις εἰς τὰς ὑπομνηματικὰς παρεκβολὰς Νεοφύτου Κασσοκαλυβίτου. Ἐν Βιέννῃ 1806.

— Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας Γεωργίου τοῦ Καστριώτου. Ἐν Μόσχᾳ 1812.

- Σχολαστική Θεολογία. (ἀνέκδοτος).
- Βιογραφία Θεοδώρητου ἐπισκόπου Κύρου. Ἐν Χάλῃ 1774.
Ἐγκύκλιος ἐπιστολή πρὸς τοὺς ἐν Σερβίᾳ κατοικοῦντας χριστιανοὺς, ἀπαριθμοῦσα τὰς τῶν Λατίνων κκιντομίας μίαν πρὸς μίαν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1856. (ἐξεδόθη τὸ δεύτερον ὑπὸ Σεραφεῖμ Πισσιδείου μετὰ τοῦ Ἀνθους Εὐσεβείας τοῦ Ἀργέντη).
- Βιογραφία Ἰωσήφ Βουεννίου. Ἐν Λειψίᾳ 1768.
- Στοχασμοὶ εἰς τοὺς παρόντας κρισίμους καιροὺς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἐν Λειψίᾳ. (Μετεφράθη γαλλιστί, καὶ ἀνετυπώθη ἐν Κερκύρᾳ).
- Ἰεσηρία ὡς ἐκ τοῦ γένους τῶν Γραικῶν πρὸς πᾶσαν τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην. Ἐ Βιέννη.
- Ὠδαί εἰς τὴν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν νίκην Αἰκατερίνης τῆς Β'. Ἐν Πετρούπολει.
- Περὶ τῶν μετὰ τὸ σχίσμα ἀγίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς Πέτρον Δεκλέρκιον. (Τὸ πόνημα τοῦτο προτεφωνήθη εἰς Σεραφεῖμ Β'. τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ὁποίου προτάσσεται ἐπιστολή πρὸς Εὐγένιον).
- Πρὸς τὸν Κοζάνης οἰκονόμον Σωτήριον περὶ τοῦ, τίς ἐστὶν ἡ τοῦ Μαγῶγ βασιλεία.
- Πρὸς τὸν αὐτὸν πορὶ τοῦ παρ' Ἰεζεκιήλ λεγομένου «Ὡς εἶδος Βεζέκ».
- Ἀπολογία πρὸς τὸν πρῶην Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλον περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ σχολείου τοῦ Ἄθωνος ἀποχωρήσεώς του.
- Ἀπόκρισις εἰς τὴν ἐρώτησιν Νικολάου τοῦ Σκούρτου περὶ καταστάσεως τῶν ψυχῶν.
- Πρὸς τὴν Αἰκατερίναν Β'. ὡς ἀπὸ προσώπου τῶν ἐν Νίζνῃ κατοικούντων Ἑλλήνων.
- Σύμβολα ἢ ἐμβλήματα τινὰ πρὸς ὠρχισμὸν τῆς ἐν Νίζνῃ θριαμβευτικῆς πύλης.
- Περὶ πηλιβρῶν πρὸς Θεόφιλον Καμπανίας. (ἐξεδόθη ὑπὸ Γ. Αἰνιᾶνος).
- Ἐπιστολαὶ πάμπολλαι, ἐξ ὧν τινες ἐδημοσιεύθησαν ἐν Βοσπορομαχίᾳ, Φοίνικι Κερκύρας, ὑπὸ Αἰνιᾶνος, Τανταλίδου, Οἰκονόμου. κλπ.» (1).

(1) Ἰδὲ Νεοελληνικῆς φιλολογίας ὑπὸ Κ. Σάβα σελ. 569—571.